NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13370

MENDELE MOYKHER

Zalmen Reisen

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

... אלע יידישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו א. ליטווין
17/4 1 8 7

קינדער ביבליאטעק
№ 2

מענדעלע מוכר ספרים
זיין לעבן און זיינע ווערק

פערלאג
קינדערוועלט

הויפט-פארקויף:
בוכהאנדלונג ז. ש. שרעבערק
—) ווילנא (—
וודניצקע 16
תרס"ח.

א.

ערגעץ אין דער ליטע, אין מינסקער גובערניע, ווייט
פון אַ באַן, איז פאַרהאַן אַ פאַרוואָרפן יידיש שטעטל
קאַפּוליע. דאָס שטעטל איז אַ קלײנס און אַן אָרימס,
דערפאַר אָבער ליגט עס אין זייער אַ שיינער געגנד, אויף
הויכע בערג. די טאָלן באַרג-אַראָפּ, באַוואַקסן מיט גרינ-
וואַרג, ציהען זיך ווייט אַרום שטעטל, צוואַרפנדיק זיך אין
פאַרשיידענע פּאַנאָראַמעס: גערטענער, פעלדער און וועלד-
לאַך פון ניס, איך נעמיזאַבצן, גרין באַוואַקסענע זומפּן
מיט זשאַווער*) און הושענות, צווישן וועלכע עס רינען
קוואַלן וואַסער, עס שוויבלען און גריבלען מיני עופות.
אויף יענער זייט טאָלן—ווייטער בערג, ווייטער פעלדער,
וועלדלאַך און וועלדער. גאַר אַמאָל, פאַרצייטנס איז קאַפּוליע
בווקא געווען אַ באַרימטע שטאָט; דאָרטן האָבן געוואוינט
ליטווישע פירשטן פון אָלגערדס**) הויז. אין שטעטל איז
פאַרהאַן אַ באַרג, וואָס מ'רופט אים „דער שלאָס", וועהט
מען נאָך דאָרטן עד־היום דעם זכר פון אַן אַלטען פירשט-
לאַכן פּאַלאַץ, וואו יידישע קינדער, חדר־יינגלאַך שפּילן אין
נים שבת און יום־טוב און בין־הזמנים.

אַט אין דעם דאָזיקן שטעטל, צווישן דעם רינג הייזער
אויפן מאַרק, דעם שענסטן פּלאַץ אין קאַפּוליע, איז מיט
אַ יאָר הונדערט צוריק געשטאַנען אַ הילצערנע שטוב מיט
אַ גאַניקל, כמעט איין פּאַסאַן, איין געשטאַלט מיט די אַלע

*) פּליושניק, **) אַ באַרימטער פירשט פון ליטע

אַנדערע הייזער דאָרט, נישטמער וואָס זי איז געווען אָפּגע־טינקעוועט, ווײַט אָפּגעשטירט פאָרנט אויף דער גאַס אַרויס.

די דאָזיקע אָפּגעטינקעוועטע שטוב האָט געהערט צו רב חיים־משהן, אַ שײנער געהויבענער בעל־הבית, אַ פאָרנעם אין דעם שטעטל. קאַפּוליע האָט פון אַלע מאָל אָן געהאַט אַ שם פאַר אַ מקום־תורה, וואו די אײַנוואוינער זיינען כמעט אַלע געווען לומדים. און אויך רב חיים־משה איז געווען אַן אמתער ייִדישער תּלמיד־חכם און אַן ערלאַבער ייד. ער איז געווען, ווי מען זאָגט, אי צו גאָט אי צו לײַט. זײַן צײַט איז געווען אָפּגעגעבן צו דער פּרנסה, צו תּורה און אויך צו שטאָטישע זאַכן. יאָרנלאַנג האָט ער גע־האַלטן די מאַקסע פונ'ם פלייש אין שטעטל. יאָרנלאַנג אוועקגעווען אַ קאַזיאָנער רב דאָרט, נישט באַלױנט צו ווערן דערפאַר. פלעגט איך זאָגן אומזיסט אַ שיעור גמרא מיט פּוסקים פאַר יונגעלײַט. זײַן הויז איז געווען תּמיד פול, דער אַרײַן, יענער אַרויס. קײן זאַך האָט מען ניט געטאָן אָן אים. וואו ערגעץ אַ שפּאַרעניש, אַ לאָדעניש, איז ער געווען דער פאַרמיטלער. בשעת עפּעס אַ נײַס אין כּלל־זאַכן, פלעגט מען אָנקומען צו זיינס אַן עצה און וועגן לצדינג מיט אים זיך מיישב געווען.

זײַן ווײַב שׂרה־נעכי, אַן אײדעלע שוואַכע פרוי, מיט קלײנע ווײַסע הענט, מיט דינע בלויע עדערלאַך, אַ פאַר־פרומט בלייך פּנים מיט דינע ליפּן—אינגאַנצן עפּעס אַ רוחניות, איז געווען אַ וואוילקענדיקע, געוואוסט אַלערלײ מיני תּחינות, געלייענט פאַרשיידענע הײליגע ספרים אויף עברי־טײַטש, געקוון די ווײַבער אין שול צו דאַווענען, וואָס צו זאָגן, ווען צו שפּרינגען קדוש. זי פלעגט פאַר זיי אויך פאָרלייענען פון די הײליגע ספרים, און איר לייענען איז פול געווען מיט געפיל. איר ניגונדל דערבײַ האָט גערירט,

געצופּט ביי דער נשמה, אַ שטיין אַפילו וואָלט פון אירע
טרערן אויך צוגאַסן ווערן.

אָט ביי דעם דאָזיקן פּאָרפּאָלק איז אין יאָר תקצ"ו
(דעם 20-טן דעצעמבער 1835) געבוירן געוואָרן אַ יינגעלע,
אַ זיבעט קינד, און מ'האָט אים אַ נאָמען געגעבן שלום-
יעקב. פון דעם דאָזיקן יינגעלע איז שפּעטער אויסגע-
וואַקסן דער גרויסער יידישער שרייבער שלום-יעקב
אַבראַמאָוויטש אָדער, ווי ער האָט זיך אַ נאָמען גע-
געבן אויף זיינע ביכער, מענדעלע מוכר-ספרים.

שלום-יעקב האָט פון קינדווייז אויף זיך אַרויסגעוויזן פאַר
זעער אַ געראָטן קינד, אַ וואוילס און אַ לעבעדיקס, מיט
אַ שאַרף קעפּל צום לערנען. ביי זיין ערשטן מלמד האָט
ער אין איין יאָר זיך אויסגעלערנט גוט עברי, געלייענט
גיך ווי אַ וואַסער און אָנגעהויבן חומש, ווי דער שטייגער
איז אַמאָל געווען, פון „ויקרא", וואָס אַנדערע קינדער
באַדאַרפן דערויף אָפּעקויצן אין חדר אַ צוויי-דריי יאָר.
ביים גאַנצן הויזגעזינד ר' חיים משהס ווי אויך ביי פרעמדע
איז שלומקע געווען זעער באַליבט פאַר זיין לעבעדיקייט,
פאַר זיינע קלוגע איינפאַלן און נאָך מער—פאַר זיינע אָנ-
שטעלן. ס'איז אין אים געלעגן בטבע עפּעס אַזוינס,
אויפצוכאַפּן באַלד ביים ערשטן בליק יענעמס אַ מינע, אַ
וואָרט, וואָס עפּעס ניט אַזוי, משונה ווי ביי אַנדערע: ער
פלעגט וואונדערשיין נאָכמאַכן אַבי-וועמען מיט אַלע פּאָס-
טעמקעס—ווי יענער רעדט, ווי יענער שטייט און גייט.
אַזוי אַז מ'פלעגט זיך האַלטן ביי די זייטן פאַר געלעכטער,
זעהענדיק און הערענדיק אים.

באַזונדערס ליב האָט ער געהאַט נאָכצומאַכן גיטל
די זאָגערין, ווי זי קושט די מזוזה ביים אַריינקומען
אין שטוב, אָנגעטאָן אין דער יופּע אויף איין אַרבל; ווי
זי פאַרציהט די ליפּעלאַך, זאָגט „אַ גאָט העלף!" מיט חן

ווען זי גיט אַ בייג דעם רוקן ווי אַ קעצעלע, אַזוי אַז איין אַקסל קומט אויס נידעריק, דער אַנדערער העכער, דאָס קעפּעלע אין דער זייט, אונטערגעהאַלטן מיט דער האַנט, און אַ פינגער אויף דער באַק; ווי זי קנייטשט דאָס פּנימל, אַ סמאָרע מיט דעם נעזל, פאַרגלאָצט די אייגעלאַך און רעדט מיט תּחינה־לשון: „געלויבט און געאָפּפערט דעם אַלמעכטיקער, ברוך הוא וברוך שמו, וואָס באַשירמט זיין פאָלק ישראל".

די מאַמע פלעגט מיט אַנדערע גלייך טאַקע אויך לאַכן, נאָר דערביי מיט אַ פינגער אויף דער נאָז כלומרשט אין כּעס צו איר מאַכן:

— וואַרט נאָר, וואַרט, שיין בּחורל איינער! איך וועל נישקשה דערציילן דעם טאַטן, וועסטו שוין וויסן, נישקשה, ווער עלטער איז, ווי אַן עלטערן נאָכצוקרימען. זאָל איך אַזוי וויסן בייז, אויב איך פאַרשטיי, וואָס פאַר אַ מין שלאַק דאָס איז, רבונו־של־עולם!...

דער טאַטע אָבער איז געווען אָפּגין אויף זיין געראָטן, שטאַרק געליבט קינד. ער האָט גוט פאַרשטאַנען, אַז ווען מ'זאָל אים לערנען מיט אַ חדר, ווי עס באַדאַרף צו זיין, קאָן פון אַזאַ יינגעלע ווי שלומקע מיט דער צייט אויס־וואַקסן אַ לייט. אָבער קיין שולן אַזעלכע ווי היינט זיינען דאַמאָלסט ביי ייִדן ניט געווען. לערנען אין יענער צייט האָט געהייסן גמרא מיט מפרשים און פּוסקים. פון קיין אַנדערע לימודים האָט אַ ייִדיש קינד ניט געטאָרט וויסן; אַפילו תּנך פלעגט מען דאַן ייִדישע קינדער ניט לערנען. ר' חיים משהן אָבער האָט זיך געגלוסט פאַר זיין שלומקען מאַכן אַן אויסנאַם, פּרובן איר לערנען דווקא תּנך. וואָרם רב חיים־משה אַליין האָט זעער גוט געקאָנט תּנ"ך און זעער שיין געשריבן לשון־הקודש. פון זיינע בריוולאַך פלעגט מען לעקן די פינגער. ער האָט לאַנג געזוכט אַ רעכטן מלמד

פאַר זײַן געראָטענעם ייִנגעלע, ביז ער איז געפאַלן אויף יוסי־ראובנס, ער זאָל לערנען מיט שלוימקען. דער דאָזיקער מלמד איז טאַקע געווען ווי געוואונטשן פאַר דעם 6—7 יאָריקן תּלמיד. דער רבי און דער תּלמיד האָבן זיך איינער דעם אַנדערן זייער גוט געפּאַסט. קיין בעסערן מלמד האָט מען גאָרניט געדאַרפט האָבן.

יוסי־ראובֿנס איז געווען אַ דאַרער, אַ קורצזיכטיקערט מיט אַ בלייך פּנים, אַ שטילער, אַ גוטער און זייער באַליבט, בײַ איטלעכן אין דעם שטעטל. זײַן כאַראַקטער, זײַן וואוּנונג, זײַן שטייגער לעבן, זײַן טאָן און אַלץ מיט אַנאַנדער האָט באַשײַנפּערלאַך געוויזן, אַז אין אים איז דאָ דאָס פּינטעלע, דער ברען פון אַ קינסטלער. ער האָט געהאַט אַ האַנט צו שניצן, צו מאָלן, צו שרײַבן און צו קריצן אויף קופּער און אויף שטיינער, נישט צו מאַכן זיך דערווײַ אַ פּרנסה, נאָר גלאַט אַזוי, ווײַל דאָס איז געווען זײַן בעסטער פאַרגעניגן; ווײַל עס האָט אים דערצו עפּעס געטריבן, און ער האָט באַדאַרפט און עפּעס געמוזט מייסטערן. בײַ דעם שטעטלדיקן עולם יידן האָט ער געהייסן אַ בריה צו אַלצדינג, אַ קענער, עפּעס גאָר אַ שרעק—און ווי האָבן בײַ איטלעכער געלעגנהייט זיך מיט זײַן בריהשאַפט באַנוצט. מען האָט אים מכבד געווען מיט שניצן דעם אָרון־הקודש, מאָלן אַ מזבח, שלאָגן מצבות, קריצן חתימות; מיידלאַך, כּלות פלעגן אים מטריח זײַן, מיט זײַן גוטן ווילן צו מאַכן פאַר זיי מוסטערן אויף קיטל־שטיקלאַך, אויף העפטן, אויסנייען פאַר זייערע חתנים תּפילין־זעקלאַך.

דער שטייגער פון לערנען איז געוויינטלאַך געווען אַזוי: בשעת דעם לערנען בײַם טיש פלעגט דער רבי זיצן אויף זײַן אָרט מיט עפּעס אַן אַרבעט—מאָלן אָדער שטעכן אַ התימהלע. נאָר דאָס האָט אָבער ניט געשאַדט צום גאַנג פונעם לערנען. ער האָט נישקשה זיך גוט צוגעהערט,

פאַרקערט, דאָס לערנען איז געגאַנגען נאָך פיל בעסער;
די אַרבעט האָט אים באַגייסטערט, באַלעבט, געמאַכט באַ-
רעדעוודיג. ערשט דענסטמאָל האָט ער דערקלערט אַלצ-
דינג שאַרף, קלאָר, פונעם מויל האָבן זיך אים געשאָטן
פּערל, אין די אויגן האָט געפינקלט אַ היליג פייערל, ער
האָט געקוקט מיט ליבשאַפט עפעס אַזוי גוט, אַזוי גוט...
און דעם תּלמיד פלעגט עס געבן אַ נעם, אַ ברען, אונטער-
געגעבן אים אַ חשק. ער האָט געשלונגען איטלעכס וואָרט,
אויפשטעלנדיק די אויערלאַך... דאָס לערנען איז געווען
גאָר עפעס ווי אַ שמועס צווישן צוויי פריינד, און וועלכן
אין האַרץ פילט דאָס אַנדערע -- אַ שמועס, וואָס מאַכט
פאַרגעניגן אי דעם, וואָס רעדט, אי יענעם, וואָס הערט,
ביידע פאַרשטייען זיך זייער גוט, און עס ווילט זיך צו-
ברענגען די צייט נאָך אין נאָך.

אָט דער דאָזיקער זעלטענער רבי האָט געהאַט זייער
אַ גרויסע ווירקונג אויף זיין געראָטענעם תּלמיד. פון אים
האָט ער זיך אויך אויסגעלערנט שרייבן זייער שיין; שלויב-
יעקבס כּתב איז געווען גאָר אַ וואונדער.-עפעס גאָר ניט
קיין שורות מיט אותיות, נאָר שנורן קליינע, זעלטן שיינע
פּערל. יוסי-ראובנס האָט אים אויך פון קינדוויז אויף
אַריינגעגעבן אַ חשק צו אַרבעטן, אויסצושלייפן און אָפּצו-
מאַכן איטלעכס וואָרט, יעדן זאַץ, אַז עס זאָל אַרויסקומען
קונציג, אָן אַ שום פּגימהלע.

שלומקע איז מיט דער צייט אַלץ געוואַקסן, געוואַקסן
ווי אַ בלימעלע אונטער אַ גוטער השגחה, געוואָרן אַלץ
קליגער און פאַרשטענדיקער. שלומקע אין חדר און שלומקע
אין דרויסן זיינען געווען עפעס גאָר אַנדערע פאַרשיידענע
מענשן. האָט ער געלערנט, האָט ער זיך מיט דעם גאַנצן
קאָפּ אַריינגעטאָן אין לערנען, געדענקט, געטראַכט, גע-
חאָלט פאַרשטיין גרינדלאַך איטלעכע זאַך. נאָר קוים צוגע-

מאַכט דעם ספר, איז ער ווי איבערגעביטן געוואָרן, גע-
לעבט, געשטיפט — אַ יינגל מיט די ביינער... שלומקע איז
בטבע געווען אַ הייטבלוטיקער, אָנצינדנדיק זיך ווי אַ שוועב-
בעלע, וויבאַלד נאָר עפּעס האָט אים געטאָן אַ ריר.

אַז שלומקען איז אַוועק דאָס עלפטע יאָר, האָט זיך די
תורה פאַר אים ביי יוסי-ראובנס אויסגעלאָזט, און ער איז
איבערגעגאַנגען אויפן טאַטנס הענט. לערנען אונטער זיין
השגחה. דער שטייגער לערנען איז געווען אַזוי: אַלע
פרימאָרגן, באַלד נאָכן דאַווענען, פלעגט דער טאַטע זיצנדיק
אויף זיין שטאָט איבערנאָן אין קלויז, לערנען מיט אים אַ
פּרק אָדער צוויי פּרקים משניות כּסדר. נאָך דעם אָנבייסן
פלעגט ער בלייבן אינדערהיים, צוגרייטן אין אַלקערל דאָרט
דאָס לייענען, וואָס דער טאַטע האָט אים אין דער גמרא
פאַרגעבן מיט תּוספות און מהרש"א. ער האָט עס באַדאַרפט
דערנאָך איבערזאָגן. אינדערהיים מאַקע, אַמאָל ביי טאָג,
אַמאָל ביינאַכט, ווי דעם טאַטן איז אויסגעקומען, און נאָך
אַמאָל פלעגט דער טאַטע אויפוועקן שלומקען פאַרטאָג
אויך און אַוועקגיין מיט אים לערנען אין קלויז.

אמת מאַקע, דאָס אויפשטיין פאַרטאָג, בשעת דער שלאָף
איז אַזוי געשמאַק, איז שלומקען אָנגעקומען נים אַזוי גרינג.
נאָר איז ער אָבער שוין אויפגעשטאַנען, אַראָפּ פונעם גע-
לעגער, האָט עס אים זעהר הנאה געטאָן, דאָס אויפזיין,
דאָס גיין אין קלויז און דאָס לערנען גופא האָט אים גרויס
פאַרגעניגן געמאַכט — און ער פלעגט מאַקע לערנען מיט
חשק און התמדה, געשמאַק אויף אַ ניגון.

אָבער נים נאָר צום לערנען האָט שלומקע געהאַט אַזאַ
גרויס געפיל; אין זיין האַרצן איז אויך געלעגן פאַרבאָרגן
אַ שטאַרקע ליבשאַפט צו דער שיינער נאַטור. ער האָט
האָלט געהאַט דעם אויסגעשטערנטן הימל, דעם פילפאַרביקן
רעגנבויגן, די פונקלדיקע טראָפּנס טוי אויף דעם גרינוואַרג

אין גאָרטן. ער האָט געפילט אַ טעם אין רונער, אין בליץ, אין שטורימווינט און אויך אין דעם חיעון פון אַ שטיל לופטעלע, אין דעם זשומשען פון בינען, זשוקלאַך און אין דעם שוועבן פון מיקן. עס פלעגט אים ציהען אין די פרייע גרינע פעלדער, אין די געדיכט פאַרצווייגטע וועלדער, וואָס זיינען געווען אַזוי פיל אַרום זיין שיינעם שטעטל; ער פלעגט ליב האָבן צו שפּאַצירן צווישן די שטיל שושקענדיקע שאָקלענדיקע זאַנגען ווייץ און קאָרן; צוקוקן זיך, ווי שיינענדיקע זילן שטראַלן ברעכן זיך דורך צווישן דעם גרינעם ים בלעטער אויף די רירעוודיקע צווייגן פון די הויך געוואַקסענע ביימער; אויסציהען זיך אויף גרינע מיט בלומען געשטיקטע קאָווראָן און מיט אַ ווייך געשפּרענקלט קיטעלע פון מאָך צוקאָפּנס. אַ מילד וואַרים חינטעלע פלעגט אים קושן, גרייזלען אים די האָר, און ער פלעגט זיך מיט גרויס געפיל צוהערן צו די שיינע טרעלן פון דעם כאַלאָווי, צו דעם ציזיק, דעם שטיגליץ מיט דער גאַנצער חברה וואַלד־משוררים. בשעת חען פון דערווייטנס האָט זיך אָפּגערופן אַ מעקן פון ציגן, אַ הירזשען פון פערד, פּיטרנדיק זיך דאָרט אויף דער פּאַשע, און עפּעס חי אַ שופר־בלאָזן פון קיה. פייגעלאַך זינגען, שפּרינגען אויבן אויף די ביימער; באַבעטשקעלאַך געפּוצט־געצירט ווי אויף אַ באַל דרייען זיך, טראָגן זיך אין דער לופט; גרילן, הײשעריקן שמוצערן, טאַנצן, הייבן פיסלאַך אויף דער ערד אונטן, — עס איז אַ לעבעדיקע וועלט. און שלומקע, וואָס איז בטבע געווען אַ הייסבלוטיקער, פלעגט אוש צושמאָלצן חערן פאַר הייסע זיסע געפילן און ער פלעגט זיך צוגיסן אין אַ טרעלעליקען — אין אַ ניגונדל פון זמירות, אין אַ ווייגענדיקס צו באַדעקנס, אָדער געזאָגט „בּרכי נפשי“ הויך אויף אַ קול, צוקייענדיק איטלאַכם חאָרט, און געפילט דערביי עפּעס נאָך אַ באַזונדער טעם.

ב.

דערווײלע האָט זיך דאָס רעדל בײַ שלום-יעקבס פאָטער איבערגעדרײט און זײַנע געשעפטן זײַנען געוואָרן געשלאָגן. אין שטעטל איז געווען אַ שווערע צײַט דאַמאָלסט, דער עולם האָט גענומען עסן ווינציקער פלײש און די טאַקסע האָט אָנגעהויבן צו גײן שלעכט. אין שטוב האָט זיך אָנגעהויבן פילן דחקות, און די נײט האָט זיך וואָס ווײַטער מער געשטאַרקט. פאַר גרויס צער איז דער פאָטער קראַנק געוואָרן און גיך פון דער וועלט געגאַנגען אין אַן עלטער פון אײן און פערציק יאָר.

די מוטער האָט באַלד דערפילט דעם טעם פון עלנט, פון דלות, ווי שלעכט ס'איז צו זײַן איר — אַ פאַרלאָזענע, אָרימע אַלמנה און די קינדער — פאַרוואָרלאָזטע יתומים; זי האָט זיך נעבאַך געמוטשעט מאַכן הארץ און אָנעקשיקן דאָס ליבסטע קינד אירס. דאָס עלטסטע צווישן די קינדער, שָׁלוֹמקען, לערנען אין אַ שטעטל, כּדי ער זאָל זיך ניט אַרומדרײען פּוסט און פּאַס און זאָל טאַקע ניט זײַן אַן איבעריקע משׂא אויף דער אָרימער אַלמנה.

אָט ווי שלום-יעקב האָט גרויסערהײט באַשריבן דאָס ראָזיקע שטעטל און זײַן לעבן דאָרטן:

„אויף אַ גלײַכן פרײַען פעלד, אַ נײַן, צען ווערסט-לאַך פון קאַפּוליע, וואַרפט זיך אין די אויגן נאָך פונדערווײַטנס עפּעס אַ שטיקל ישוב, אינגאַנצן גרויס ווי אַ נענעץ. אַרײַנקומענדיק אַהער, דערקענט מען באַלד, אַז דאָס איז אַ ייִדיש שטעטל. אַ סימן דערויף האָט מען אין דעם מאַרק מיט קלײטן, אין דעם שולהויף, וואו עס געפינט זיך אַ שולכן מיט אַ בית-מדרשל, און אין דער באָד להבריל מיט אַ מקווה.

טינקעוויץ הייסט דאָס שטעטל! עס זיינען אין איט דאָ עטלאַכע מִנְיָנִים יידן.

און צו די עטלאַכע מִנְיָנִים איז אין אָנהייב זומער צוגעקומען נאָך אַ נֶפֶשׁ, אַ בָּחוּרל. אַ פרעמדער, וואָס זיצט דעם גאַנצן טאָג אין בית-המדרש און לערנט.

איז דען טינקעוויץ אַ מְקוֹם-תּוֹרה? געפינט זיך דען דאָרט אַ ישיבה? — ניין און נאָכאַמאָל ניין! די יידן וואָס דאָרט באַדאַרפן "פַּרְנָסָה". קוים אָפּגעדאַוונט, בלייבט דער בית-המדרש ליידיג, דער שולהויף אָפּגעראַמט, ניטאָ קיין פוס פון קיין מענטשן, גלייך ווי אויסגעשטאָרבן; דער עולם איז זיך פונאַנדערגעגאַנגען, דער — אַהיים, יענער — אין מאַרק, איטלאַכער צו זיינע געשעפטן.

ניט דער תורה צוליב איז שלומקע פון דער פרעמד אהער געקומען. ער איז געקומען גאַנץ פָּשׁוּט צוליב דעם עסן, צוליב דעם טעג-עסן — דאָס הייסט, ביי יעדן פון די שטאָט-בַּעֲלֵי-הַבָּתִּים צו עסן אַ באַשטימטן טאָג אין דער וואָך.

ווי אַ פינסטערער וואָלקן ליגט דער יָתוֹם אויף שלומקען, ליגט אויף איט און אין איט איינגאַנצן. איט איז אָפּגעשטאָרבן אי דער פאָטער אי די וועלט מיט איט איינאיינעם. אינגאַנצן די נאַטור, מיט איר ערד און היכל, מיט פעלדער און וועלדער, מיט זון, לְבָנָה און שטערן — איז פאַר איט טויט. עס רעדט ניט צום האַרצן, עס שמייכלט ניט, עס קיצלט ניט, עס ציהט צו זיך ניט צו, וועקט ניט קיין געפילן, גאָר ניט דאָס, וואָס פריהער.

שאָקלענדיק זיך איבער דער גמרא מיט אַ שטילן אומעטיקן ניגונדל, פאַרברענגט שלומקע אליין די צייט אין דעם ליידיקן בית-המדרש. אַז ס'ווערט איט נִמְאָס צו שאָקלען זיך, זיצט ער דאָרט אויף דער באַנק פאַרגליווערט, אויסשטעלנדיק אַ פּאָר אויגן, קיין ריר זיך ניט צו טאָן, אָדער ער נייט אַרויס אויפן שולהויף, וואו חוץ איט ניטאָ קיינער,

שטיט, נענעצט, קוקט פאַרגליווערט אין איין זייט, נים צו ווייסן, וואָס און וואו ער איז. אַ פאַרשייטע פליג, אַ זלידנע, קומט זשוזשענדיק, שטעלט זיך אים אויפן שפּיץ נאָז — און עס זאָל דאָס אים אַרען! אַ גאָנער מיט זיין פּעקל קליינ- וואַרג טוט זיך אַ וויז אויפן שולהויף. שטרעקט אויס באַלד ביים אַריינגאַנג דאָס העלזל און גאָנאַטשעט אָפּ אַ „מַה- טּיבוּ״ בלשון גענויש — און עס זאָל דאָס אים אָנגיין! בהמות, ציגן לויפן שוין פונעם פעלד, איפּהייבנדיק ווילן שטייב און דאָס קול פונעם בוהאַי לאָזט זיך הערן פון איין עק ביז דעם אַנדערן עק שטעטל — און ער זאָל זיך עס אַ ריר טאָן! ער שטייט, שטייט, ביז דער שַמָש קומט אָן, ניסט אָן וואַסער אין האַנטפּאַס, הענגט אויף דעם אויסגעטריקנטן האַנטאַך און דערמאָנט אים, אַ ציה געבנדיק אים פון הינטן ביים אַרבל, אַז באַלד וועט דער עולם זיך פאַרקלייבן צו מִנְחָה.

צייטנווייז איז איף שלופקען אָנגעפאַלן אַ בענקעניש נאָך דער היים, נאָך דעם שטעטל, נאָך אַלצדינג, וואָס אַמאָל דאָרט אין די גוטע יאָרן. ער זיצט איבער דער גמרא איינער אַליין אין בית-המדרש, ער בענקט, איז פאַר- טיפט אינווייניג אין זיך און פאַרטראַכט. דאָס גאַנצע שטעטל קאַפּוליע מיט די הייזער, מיט די מענטשן דאָרט און מיט דער גאַנצער נאַטור אַרום און אַרום קריכן אַרויס ווי טויטע פון די קְבָרים און קומען איינע נאָך די אַנדערע צו אים אין חָלום. עס קומט די קוזיניע, וואו ער פלעגט אַזוי האַלט האָבן צו זיצן, מיט איר הודזיען, מיט איר בלאָזן און מיט אירע ווילן פייער. עס קומט אַ אויסמישעניש — מענטשן באַקאַנטע, עופות און בהמות להבדיל. עס קומען זאַנגען ווייץ און קאָרן. זיי שושקען זיך און טראָגן אים אונטער, בוקנדיק זיך מיט די קעפּלאַך, זיסע פעלד-רֵיחות. עס קומט האָפּעררדיק דער אַלטער באַיאָרטער וואַלד, באַ-

לייט פון א קאפעליע שפילפיינעלאך, און איז אים מכבד מיט רויטע און שווארצע יאגדעס. אויך די זון ווינקט צו אים פריינדלאך אראפ פונעם בלויען הימעל, אונטערטשארימענדיק אים, מאכט אים אן עפעס א חשק און ציהט אים ערגעץ אהין, אין די שיינע ערטער — אויף בערג און אין טאלן.

און בשעת אזא בענקעניש טוט זיך שלומקע מיט אמאל א כאפ אויף, לויפט צוקאכט עפעס פון בית-המדרש און לאזט זיך ניין געשווינט מיט דעם וועג אהיים, אהיים. נאר אינמיטן וועג קומען אים ארויף אויפן געדאנק די צרות אין דער היים. די מאמע נעבאך דארבט, ארבעט איבער די קרעפטן, ווי עס איז ארויסצוברענגען דאס טרוקענע שטיקל ברויט, די קינדערלאך נעבאך דארן, קווארן, קומען נעבאך אפ. און שלומקע שטעלט זיך פלוצים אפ, באוואשט זיך מיט טרערן און קערט זיך אום פאמעליכן, אראפלאזנדיק דעם קאפ, צוריק אין בית-המדרש אריין.

נאר איינמאל סליחות-צייט איז די בענקעניש זיינע געווען גרויס א שרעק, און די פאנטאזיע האט זיך אים שטארק צושפילט. עס האט זיך אים פארגעשטעלט די דאזיגע צייט מיט די אלע ימים-טובים און מיט דעם גאנצן טואכץ דענסטמאל, ווי דער שטייגער איז תמיד געווען אין דער היים. עס האט זיך אים פארגעשטעלט די ימים-נוראים-טעג, מיט די ישובניקעס, וואס פארען אריין אין שטעטל, און מיט דעם גאנצן טאראראמען זיך דענסטמאל; דער פריילאכער יום-טוב סוכות; אויך די שמחת-בית-השואבה-נעכט אין בית-המדרש, אין קלויז, ווי מען איז מכבד מיט א פסוק פון אתה-הראית, פון שיר-המעלות, און נאך איטלאכער שיר-המעלה זינגען און טאנצן גרויס און קליין אלע אינאיינעם, מען איז נאך מתיר אפילו נעמען דענסטמאל אין מקום-קדוש א ביסל משקה; היינט די הקפות מיט תורות

און פאָנען אַרום בּימה, די עליות און לעקאַך אײַנלאַבּן — שׂמחת־תּורה. פאַרשטעלנדיק זיך דאָס אַלצדינג, האָט ער זיך שטאַרק פאַרבּענקט, און פאַר גרויס בּענקעניש איז ער אַ צוקאָכטער אַרויסגעשפּרונגען פון בּית־המדרש, וואו עס האָט געהערשט אַ אומעטיקע שטילקייט, ווי אין אַ ליידיק ניט בּאַוואוינט הויז, און די פיס זיינען ווי פון זיך אַליין געלאָפן מיט אימפּעט אויפן וועג, וואָס פירט אַהיים, און פאַרשוויצט, פאַרסאָפּעט, אין איין אָטעם איז ער געקומען אין הויז צו דער מאַמען".

אָבּער דער בּלות האָט אים בּאַלד ווידער פאַרטריבּן פון דער טייערער היים זיינער. ער האָט זיך אַרומגעוואָגלט איבּער די ישיבות פון פאַרשיידענע שטעטלאַך און האָט אויך געלערנט אַ געוויסע צייט אין ווילנע, וואָס אַהינצו האָט אים אַרויסגערופן זיינער אַ קרוב נחום־חיים בּרוידע. (בּרוידע איז טאַקע פריהער געווען שלום־יעקבס פאַמיליע; ערשט דערנאָך האָט ער זיך משנה־שם געווען אויף אַבּראַמאָוויטש).

אין ווילנע האָט שלום־יעקב געלערנט בּיי רב סענדערל אין ר' מעלה'ס ישיבה און אויך אין גאונס קלויז, געלערנט גאַנצע טעג און אָפט אויך גאַנצע נעכט משמורים. אָבּער דאָס לעבּן אין דער פרעמד, דאָס שטענדיקע נע־נד זיין איז אים נמאס געוואָרן און ער האָט זיך ווידער אומגעקערט צוריק אַהיים.

פאַר דער צייט האָט זיין מוטער חתונה געהאַט צום צווייטן מאָל; איר נייער מאַן האָט געהאַלטן אין אַרענדע אַ מיל אין דערפל מ ע ל נ י ק י.

דאָס דערפל איז געלעגן אַ צעהן ווערסטלאַך פון קאַ־פוליע, אַרומגערינגלט מיט גרויסע וועלדער, צווישן וועלכע עס האָט געפליצט אַ היבּשער, אַ שיינער טייך. אויף איין זייט טייך האָבּן אַרויסגעקוקט פון צווישן גרינוואַרג און

בײמער א דרײַ קלײנע הײזלאַך פאַר דרײַ פּויערשע פאַמיליעס, די אײנציקע אײנװאױנער דאָרט, און אױף דער אַנדער זײַט איז געשטאַנען אײנאײנציקע שטוב פון קילאַכדיקע ברעװ־נעם מיט קלײנע פענסטער און א הױכן אַלטן דאַך. דאָרט איז געזעסן שלום־יעקבס שטיפטאַטע, דער אַרענדאַר פון דער מיל, מיט זײַן הױזגעזינד. אינגאַנצן האָט דאָס דערפל אױסגעזעהן װי א נעסט, װאָס ליגט פאַרבאָרגן אין א װינקל, אָפּגעריסן פון דער װעלט, װײַט פון מענטשן און פונעם טראַקט; נאָר קלײנע שמאָלע װעגלאַך האָבן זיך געשלענגלט דורך דעם װאַלד דורך טאָלן און בערגלאַך און געפירט צו דערפער, װאָס זײַנען געלעגן צװײט אַרום און אַרום. מענטשן זײַנען דאָרט געװען זעלטן, עס האָט ניט גע־רעשט, ניט געקאָכט װי אין שטעט, דערפאַר האָט דאָרט געשװיבלט און געגריבלט אין די װעלדער, אין די זומפּן און פעלדער פון אַלערלײ באַשעפענישן, חיות און עופות; דערפאַר האָבן זיך געלאָזט דאָרט הערן אַלערלײ קולות: א געזאַנג פון פײגל, א קראַקען, א קװאַקען, א שמוצערן, א גרילצן—זומער, א װאָיען, א הײלען פון הונגעריקע װעלף װינטער, און אַמאָל א ברומען פון א פאַרבלאָנדזשעטן בער אױך—און אין דעם דאָזיקן קאָנצערט פלעגט זיך פאַר־טראָגן א רױשן פונעם װאַסער בײַם אַראָפּפאַלן אױף די רעדער, א קלאַפּן, א מאָלן פון דער מיל.

אָט אין דעם דאָזיקן שטילן שײנעם װינקעלע, נאָהענט צו דער נאַטור, װאָס ער האָט אַזױ ליב געהאַט, האָט זיך באַזעצט שלום־יעקב נאָך צװײ יאָר אַרומװאַגלעניש אין ישיבות, נאָך אַן עלנטן לעבן אין חקות און ענגשאַפט. דאָרטן האָט ער פאַרבראַכט א גאַנצן האַרבסט און װינטער. פאַרטאָג פלעגט ער אױפשטײן לערנען גמרא פאַר זיך און בײַטאָג געלערנט מיט דעם שטיפטאַטנס קינדער. דאָ האָט ער אױך אָנגעהױבן צו שרײַבן שירים און אַנדערע זאַכן,

געוויינטלאך מיט פעלערן, וואָרים ווער עס זאָל אים וויזן, איז ניט געווען אין דעם פאַרוואָרפענעם העק.

און אַז ס'איז געקומען דער פרילינג, ס'איז וואָרים געוואָרן און אומעטום האָט אָנגעהויבן צו וואַקסן און צו שפּראָצן, האָט ער גענומען אַרומבלאָנדזיען איינער אַליין איבערן וואַלד, אָפט פאַרטיפט אין אַ ביכל, אָבער נאָך אָפטער פאַרטראָגן און שטאַרק פאַרטראַכט. פֿון זיינע יונגע יאָרן אין דאָרף ביים שטיפפאָטער האָט ער שוין מער ניט געקענט; פאָרן וואַלגערן זיך אין די ישיבות, שוואַרצן דאָס פּנים, עסן טעג האָט ער אויך ניט געוואָלט. און ניט וויסנדיק, וואָס צו טאָן, איז ער גלייך נאָך פּסח אוועק צוריק אין זיין געבוירנשטעטל, אין זיין קלויז, וואו ער האָט געהאַט אַלע זיינע ספרים, וואָס ער האָט אַזוי ליב געהאַט, און האָט זיך געזעצט ווידער דאָרטן לערנען.

דערווייַלע איז ער שוין געוואָרן אַ 17-יאָריקער בחור, מיט שוואַרצע געגרייזלטע האָר און מיט ברענענדיקע אויגן. קיין גרויסער תּכלית האָט פון אים אין דעם אָרימן פאַרוואָרפענעם שטעטל ניט געקאָנט ווערן; אַלע ספרים האָט ער שוין דאָרטן געקענט אויף אויסווייניג. און אַן אומעטיקער האָט ער זיך אַרומגעבלאָנקעט איבער קאַפּוליע, ברעכנדיק זיך דעם מוח, טראַכטנדיק, וואָס וועט זיין מיט אים דער סוף.

אין דער ליטע איז דאמאָלסט געווען א גרויסער הונגער, די תבואה איז ניט געראָטן, דער יקרות איז געווען שרעקלאך גרויס און מען איז געשטאָרבן, אויסגעגאַנגען פאַר א שטיקל ברויט.

אין יענער ביטערער צייט גראָד איז אַרויס א קלאַנג, אז אין כערסאָנער גובערניע מאַכן יידן קאָלאָניעס, דאָרט איז פּשוט א גן-עדן, און צווישן דעם עולם איז דעמאָלט אומגעגאַנגען א לידל, וואָס יונג און אַלט האָבן עס געזונגען. אָט איז דאָס לידל:

האָט איר געהערט דאָס לאַנד כערסאָן,
ניט ווייט פון פעטער ישמעאל?
פון פויגלמילך איז דאָרט פאַראַן,
פאַר יידן ארץ-ישראל.
א פּיים, א ציג, א שאָף, א דרייער,
א הון, א אינדיק האַלב אומזיסט;
אַלצדינג בזיל-הזול, קיין זאַך ניט טייער
און תבואות דאָרטן — פול ווי מיסט.
דאָס לאַנד איז גוט און וואויל א וואונדער;
אויב לעבן, ברידער, ווילט איר פיין,
פאַרנעמט די קלומקעס, ווייב און קינדער
און לאָמיר עולה-רגל זיין!

און א סך יידן האָבן געטראַכט אויסצוּוואַנדערן אַהינצו.

דאַרף זיך מאַכן, אז קיין קאַפּוליע קומט פּלוצלונג צו פאָרן א ייד, אבֿרהמל דער הינקעדיקער האָט מען אים גערופן — ער איז פריהער געווען א שטעטלדיקער און האָט לאַנג אַרומגעוואַנדערט אין פרעמדע מקומות אין גרוס-רוסלאַנד. א סך חידושים האָט ער זיך אָנדערציילט פון דאָרטן, ממש ניסים.

„וואָלין"*)—האָט אַברהמל דער הינקעדיקער דערציילט
אין אַ געבענטשט אָרט, מיט אַלעם גוטן. חלות און קיכעלעך
עסט מען דאָרטן אַפּילו אומדערוואָכן, וויין טרינקט מען
דאָרטן ווי וואַסער; היינט זייער ראָסלפלייש, קנאַבל,
פּראַקעס, פּאָלירטשיקעס איז אַ מאכל מלכים!"
אַברהמלס וואונדערלאַכע דערציילונגען וועגן דעם גליק-
לאַכן לאַנד האָבן געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אויף שלום-
יעקבן. אים האָט געצויגן אַרויסצורייסן זיך פון דעם קליינעם
פאַרוואָרפענעם שטעטל אין דער גרויסער וועלט אַריין,
וואו ער וועט קאָנען זיך לערנען ווייטער, פאַרברייטערן
זיינע קענטעניש.
אַברהמל האָט אים צוגעגעבן מוט און חשק, פאַרזיכערט
אים, אַז אַזאַ קענער ווי ער איז דאָרטן אין וואָלין גאָר
אַ זעלטנקייט; מ'וועט אים אויסכאַפּן ווי אַן אבן-טוב,
געבן אים די בעסטע שטעלע פון אַ לערער אָדער פון אַ
נאמן אין אַ גרויסן געשעפט וכדומה.
קיין באַנען זיינען נאָך דאַמאָלסט ניט געווען אין יענע
מקומות און מ'האָט געמוזט פאָרן מיט דער אַקס. אַברהמל
האָט געהאַט אַן אייגן וועגעלע אויף פיר ניט געשמידטע
בקריפּעדיגע רעדער און אַן אַלטע בלינדלאַכע קליאַטשע
מיט אַן אויסגעקראָכענער גריווע און אַ אָפּגעראַר טן עק.
און אויף דעם דאָזיקן וועגעלע האָט שלום-יעקב באַשלאָסן
זיך אַוועקצולאָזן אין ווייטן וועג אַריין. צוזאַמען מיט אים
איז אויך געפאָרן זיינע אַ מומע, זוכן איר מאַן, פון וועלכן
זי האָט שוין לאַנג קיין שום ידיעות ניט געהאַט.
ניט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, האָבן אונזערע וואַנדע-
רער, ווי נאָר אַרויסגעפּטרט דעם פּסח, זיך אויסגעריכט

*) וואָלין האָט דאַמאָלסט ביי יידן געהייסן ניט נאָר די וואָלינער
גובערניע, נייערט אויך פּאָדאָליע, בעסאַראַביע, דער גאַנצער דרום-
רוסישער קאַנט.

אין וועג, ביטער האָט געוויינט שלום-יעקבס שוועסטער, זעגנענדיק זיך מיט איר ליבן געראָטענעם ברודער. זי האָט אים געגעבן מיט זיך אַ שוואַרץ לעבל ברויט און עטלאָכע קופערנע מַטבֵּעות, אָנגעוואונשן אים אַ פולע בְּרָכות, אַז ער זאָל אויסוואַקסן אַ גרויסער לייט, און האָט אים מיט הייסע טרערן אַרויסגעלאָזן פון אירע אָרעמס. און אָט אַזוי האָט דער זיבעצניאָריקער אַבראַמאָוויטש, ווי ער שטייט און גייט, אָן שום הַכָנות און אָן שום מיטלען, אויך אַלעמאָל זיך צושיידט מיט דעם שטעטל, וואו ער איז געבוירן געוואָרן און וואו ס'איז אַריבער זיין קינדהייט און יוגנד.

באַלד פון אָנהייב אָן, פון ערשטן טאָג פאָרן, האָט ער שוין דערפילט, וואָס פאַר אַ ביטערע נְסִיעָה אים שטייט פאָר. אין דעם קליינעם וועגעלע זיינען געזעסן די מומע מיט איר קליין קינד און ער מיט אַברהמלען האָבן זיך געמוטשעט נאָכשלעפן צופוס. וואָלט דאָס נאָך געווען אַ האַלבע צָרָה, ווען דער וועג וואָלט זיין אַ גלייכער און אַ טרוקענער. די מַעֲשֶׂה איז אָבער געווען פרילינג-צייט, די בלאָטע איז געווען גרויס, און אַלע ווײַלע פלעגט דאָס וועגעלע זיך פאַרהאַקן אין דער געדיכטער לייַמיקער ערד און די קליאַטשע האָט עס מיט אירע כּוחות ניט געקענט אַרויסשלעפן. אַברהמל פלעגט דאַן אַליין אונטערהעלפן דעם פערדל נעבאָך און פלעגט אונטערטרייבן שלום-יעקבן, אַז ער זאָל אויך ניט שטיין און קוקן מיט פאַרלייגטע הענט.

— מיין ניט, פלעגט ער צו אים זאָגן, אין אַזעלכע פאַלן, אַז איך האָב דיך מיטגענומען, זאָלסט זיין אַ פָּריץ; ניין, ברודער-לעבן, דאַרפסט מיר העלפן, אַניט שווער איך דיר ביי מיין באָרד און פֵּאות, אַז איך וועל דיך אוועקוואַרפן אין דעם ערשטן וואַלד אָדער וזמש. טענדלען זיך מיט דיר בין איך גאָר ניט מחוּיב.

שלום־יעקב האָט דערזעהן, אַז בָּל־זְמַן ער קאָן זיך ניט באפרייען פון זיין פירער, מוז ער אים פאָלגן, און אַז דאָס וועגעלע פלעגט איינזינקען, פלעגט ער שוין גלייך, ניט גערעדט, אונטערשטעלן זיינע דאַרינקע אַקסעלאַך.

יאָ, שלום־יעקב מיט זיין מומען זיינען נעבאַך מיאוס אַריינגעפאַלן. אַברהמל איז געוועזן אַ שנאָרער און אַ אָפּנאַרער און אומעטום פלעגט ער זיך אָפּשטעלן בעטלען נְדָבוֹת, כלומרשט פאַר דער אָרימער וויסטער עֲגוּנָה, וואָס פאָרט זוכן איר מאַן. אין דער אֶמֶתן אָבער האָט דער הינקעדיקער קנאַפּ וואָס זיי אין זינען געהאַט און זיך אַפילו ניט געזאָרגט, אַז זיי זאָלן האָבן וואָס צו עסן אין וועג.

אַזוי האָבן זיי זיך חֳדָשים נאָכאַנאַנד געשלעפּט איבער שטעט און שטעטלאַך דורך ליטע, וואָלין, אוקראַינע און פּאָדאָליע, ביז זיי זיינען אָנגעקומען ניט ווייט פון קאַמעניץ, אַ שטאָט אין פּאָדאָליע וואָס ליגט זעהר אין אַ שיינער געגנד ביי אַ הויכן פעלזיקן באַרג.

שפּעט ביינאַכט האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט אויף נאַכטלעגער אין אַ פּוסטער קרעטשמע, ווייט פון שטאָט, אַ מין חורבה אָן טירן און אָן פענסטער, וואָס קיין מענטשן האָבן דאָרטן ניט געוואוינט אפשר הונדערט יאָר. פּלוצלונג האָט אָנגעהויבן דונערן און בליצן, דער הימל האָט זיך געעפנט, דער רעגן האָט געגאָסן ווי פון אַ צאַפּן, די גאַנצע קרעטשמע איז געשוואומען אין וואַסער, אָט־אָט, האָט זיך געדאַכט, ווערן אַלע דערטרונקען. אין אַזאַ מינוט האָט דער בעטלער גענומען סטראַשען שלום־יעקבן, אַז אויב ער וועט זיך פאַרעַקשְנען און ניט ווערן קיין חָתן פאַר דער כַּלָה, וואָס ער האָט אים אויסגעזוכט אין דער שטאָט קאַמעניץ, וועט ער אים איבערלאָזן אַליין אויף הֶפְקֵר אין דער פרעמד און זיין פאַר וועט ער פאַרהאַלטן פאַרן פורגעלט.

שווערע ביטערע שָׁעהן האָט שלום-יעקב איבערגע-
לעבט, א גאַנצע נאַכט האָט ער קיין אויג ניט צוגעמאַכט
און אַלץ געטראַכט: וואָס טוט מען? פּלוצלונג האָט ער
זיך דערמאָנט, אַז אָט אין דער שטאָט טאַקע דאַרף זיך
געפינען אַ חבר זיינער פון קאַפּוליער קלויז, וואָס איז
צוריק מיט עטלאַכע יאָר אַוועק פון דער היים און איז
געוואָרן — ווי מ'האָט נאָך אין שטעטל דערציילט — אַ משורר
ביים קאַמעניצער חזן פון דער גרויסער שול. און ווי נאָר
ס'האָט אָנגעהויבן טאָגן, האָט ער זיך איינער אַליין אַוועק-
געלאָזט אין דער שטאָט אַריין זוכן זיין געוועזענעם חבר.
לאַנג האָט ער זיך געבלאָנקעט איבער גאַסן און געסלאַך,
ביז ער האָט זיך דערפרעגט צו דער דירה פון דעם
באַרימטן חזן. מיט אַ קלאַפּעדיקן האַרצן און אַ ציטער-
דיקער האַנט האָט ער געעפנט די טיר. אַ באַטאָגטע
בעל-הבתיש אָנגעטאָנענע יידינע האָט אים באַגעגנט און
דערציילט, אַז זיין חבר איז טאַקע אַ משורר ביים חזן,
אָבער דער חזן מיט אַלע משוררים זיינען אַוועקגעפאָרן
איבער דער מדינה און וועלן קומען ערשט אויף ימים-
נוראים. שלום-יעקבס לעצטע האָפענונג האָט געפּלאַצט!
מיט אַ ביטער האַרץ און אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ, אַ הונגע-
ריקער און אַ דורכגעווייקטער האָט ער זיך אומגעקערט
צוריק אין קרעטשמע. אברהמל האָט אים גוט מכבד געווען
פאַר זיין פאַרפאַלן ווערן — דער שוואַרציאָר ווייסט וואוהין —
און מ'האָט זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אַריין.

אַ געדיכטער קילער רעגן האָט געגאָסן און אויפ'ן
האַרצן שלום-יעקבן איז געווען פינסטער ווי דער הימל אין
דרויסן. ער האָט שוין שיר ניט פאַ'לוירן יעדווידער האָפע-
נונג אויף בעסערע צייטן. אומעטיק האָט ער זיך נאָכגע-
שלעפּט איבער דער בלאָטע נאָך דעם פערדל נעבאַך,
וואָס האָט זיך געמאַטערט מיט אַלע כוחות צו ציהען דאָס

וועגעלע מיט דער אָרימער פרוי און איר דורכגענעצטן עופעלע. אים האָט שוין פאַרדראָסן די גאַנצע מעשה, וואָס ער האָט געגלויבט דעם הינקעדיקן שנאָרער, און ער האָט פאַרשאָלטן די שעה, ווען ער איז אַרויסגעפאָרן פון קאַפּוליע. אָבער פּלוצלונג, גאָר אומגעריכט, איז געקומען זיין ישועה דורך אַ פערדישע פּאָדקעווע.

— גיב נאָר אַ זוך די פּאָדקעווע, דער פערד האָט זי ערגעץ אָנגעוואָרן, — האָט אַברהמל אַ געשריי געטאָן צו שלום-יעקבן.

שלום-יעקב האָט זיך געלאָזט זוכן די פּאָדקעווע. ביי אַ האַלב שעה האָט ער זיך געריעט אין דער בלאָטע, איז אָפּגעגאַנגען אַ שטיק וועג אויף צוריק, האָט זי אָבער ניט געקענט געפינען. מיט ליידיקע הענט האָט ער זיך געמוזט אומקערן צוריק.

פּלוצלונג דערזעהט שלום-יעקב — אַנטקעגן פאָרט אים אַ פּוילישע ברישקע מיט פיר פערד, פול אָנגעפּאַקט מיט הֶבְרֶה יונגעלייט, וואָס לאַכן און זינגען. ער שטעלט זיך אָפּ אַ קוק טאָן אויף דער פריילאַכער קאָמפּאַניע, ערשט איינער גיט אים אַ רוף ביים נאָמען: „שלומקע! שלום-יעקב קאַפּוליער!" און באַלד טאַקע שטעלט זיך די ברישקע אָפּ און פון דאָרט קריכט אַרויס אַ יונגערמאַן, וואָס פאַלט אים אויפן האַלז. דאָס איז געווען דער חבר זיינער, וואָס ער האָט אים געזוכט; דאָס האָט ער זיך איצט אומגעקערט מיטן חזן און אַלע איבעריקע משוררים קיין קאַמעניץ. אין קורצן האָט שלום-יעקב אויסדערציילט דעם חבר זיינע צרות, און יענער האָט געפּועלט ביים חזן, ער זאָל אים אויסלייזן פון אַברהמל דעם שנאָרערס הענט און מיטנעמען אים קיין קאַמעניץ.

אַזוי האָט זיך געענדיגט זיין לאַנגע שווערע נסיעה, אויף וועלכער דער יונגער שלום-יעקב האָט זיך געגוג

אָנגעזעהן פון דעם יידישן לעבן אין אַלע ערטער, וואָס ער איז דורכגעפאָרן, און האָט עס נאָכדעם באַשריבן אין זיינע ווערק.

ד.

דער חזן איז געווען אַ מענטש מיט אַ וואַרים יידיש האַרץ. ער האָט געזעהן, אַז דער בחור זאָל שוין ניט ליידן מער קיין נויט. ער האָט אים אָוועקגעפירט אין גרעסטן בית-המדרש, וואו ס'איז געווען זעער אַ סך ספרים און ס'האָבן געדאַוונט די שענסטע לייט פון שטאָט. שלום-יעקב האָט שטאַרק ביי זיי אויסגענומען; זיי האָבן דערזעהן, אַז ער קאָן זעער גוט לערנען, האָבן זיי אים פאַרבעטן פאַר אַ לערער צו זייערע קינדער און אים דערפאַר גוט באַצאָלט.

אין יענעם בית-המדרש איז אויך געזעסן און געלערנט אַ פרומער און בכבודיקער ייד ר' אַברהמצי. דער אַלטער האָט זעהר ליב באַקומען דעם ליטווישען בחור, און אַז ער האָט זיך דערוואוסט, אַז ער איז אַ גרויסער קענער, האָט ער אים געגעבן אַן עֵצָה אַריינצוגיין צו דעם יידישן שרייבער אברהם-בער גאָטלאָבער, וועלכער האָט געוואוינט אין קאַמעניץ.

גאָטלאָבער האָט גלייך דערקענט, אַז אין דעם יונגען ליטווישן בחור שטעקט אַ גרויסער כּוח, און ער האָט אים זעער פריינדלאַך צוגענומען. באַלד איז שלום-יעקב געוואָרן אַ נאָנצער בֶּן-בַּיִת דאָרטן. ביי גאָטלאָבערן האָט ער געפונען אַ גרויסע ביבליאָטעק און ער האָט אָנגעהויבן צו לייענען די ביכער מיט גרוים הַתְמָדָה. גאָטלאָבערס עלטערע טאָכטער האָט מיט אים געלערנט רעכענען, רוסיש און דייטש, וואָס ביז אַהער האָט שלום-יעקב דערפון קיין שום הַשָֿגָה ניט געהאַט.

אין אַ פּאָר יאָר האָט ער געהאַט אַזאַ פּעולה אין די ביע קענטעניש, אַז אין יאָר 1856 האָט ער שוין אָפּגעגעבן עקזאַמען אויף לערער און איז געוואָרן אַ לערער אין אַ קאַמעניצער שול. ער האָט אָבער אַלץ ניט אויפגעהערט ווייטער צו לערנען, כּדי נאָך מער צו דערגיין אין אַלע וויסנשאַפטן.

אין אַ פּאָר יאָר אַרום איז ער אַריבערגעפאָרן קיין בערדיטשעוו, וואו ער האָט חתונה געהאַט מיט דער טאָכטער פון אַ אָנגעזעהענעם יידישן נאָטאַריוס זלמן לעווין. אַרום יענער צייט האָט ער אָנגעהויבן צו שרייבן ווערק אויף לשון-הקודש און אויף יידיש און איז אינגיכן געוואָרן איינער פון די גרעסטע שרייבער ביי יידן.

עטלאַכע יאָר האָט אַבראַמאָוויטש אויך געוואוינט אין זשיטאָמיר, וואו ער האָט ווייטער געלערנט, געקראָגן פון דער זשיטאָמירער ראַבינער-שול סמיכות אויף אַ ראַבינער און ווייטער געשריבן.

אין יאָר 1881 האָט ער זיך באַזעצט אויף אַלעמאָל אין אָדעס. דאָרטן איז ער געווען אַ משגיח אין דער שטאָט-תלמוד-תורה. אָבער ער האָט ניט אויפגעהערט אַרויסצוגעבן זיינע טייערע ווערק, וואָס דורך זיי איז ער באַרימט געוואָרן אויף דער גאַנצער וועלט. וואָרים ביז אים איז נאָך ביי יידן קיינמאָל ניט געווען אַזאַ גרויסער שרייבער, וואָס זאָל אַזוי גוט און אַזוי לעבעדיק און אין אַזאַ זעלטענער שפּראַך אָפּשילדערן און אָפּמאָלן דאָס לעבן פון די יידן.

דאָרטן, אין דער שיינער דרומדיקער שטאָט, ביים ברעג פון שוואַרצן ים, האָט אַבראַמאָוויטש געלעבט לאַנגע יאָרן נאָכאַנאַנד, אַרומגערינגלט פון נאָך באַרימטע יידישע שרייבער, ווי למשל מנשה מרגליות, שמעון דובנאָוו, אחד-העם, בן-עמי, י. ח. ראַבניצקי, ח. נ. ביאַליק, שלום-עליכם און אַנדערע; זיי אַלע האָבן אים אָפּגעגעבן גרויס כּבוד, זיך

געלערנט בײַ אים, װי אַזױ מ'דאַרף שרײַבן ייִדיש און העברעאיש, געקוקט אױף אים ניט נאָר װי אױף דעם עלטסטן צװישן זײ, נאָר אױך װי אױף דעם גרעסטן, קלינגסטן, נע־ניטסטען, װאָס האָט זיך שױן אַזױ פֿיל אָנגעזעהן אין זײַן לעבן און עס אַזױ גוט באַשריבן; און דער ייִנגערער שלום־עליכם האָט אים פֿאַר גרױס ליבשאַפֿט און פֿאַר גרױס דֶרֶך־אֶרֶץ אַ נאָמען געגעבן דער זײדע, און דער דאָזיקער נאָמען איז אָנגענומען געװאָרן בײַם גאַנצן ייִדישן פֿאָלק, בײַ אַלע ייִדן.

זומער פֿלעגט מענדעלע װאױנען אױף דער פֿרישער לופֿט, אױף אַ דאַטשע װײַט הינטער דער שטאָט, אױפֿן „גרױסן פֿאָנטאַן", בײַם ברעג פֿון שװאַרצן ים. ער איז שױן געװען אַן אַלטער מאַן, אָבער לעבעדיק און פֿריש אַזױ װי אַן אַנדער יונגער. זײַן גרױסע ליבשאַפֿט צו דער נאַטור האָט אים קײנמאָל ניט פֿאַרלאָזן. אַלע טאָג, אַפֿילו בײַ דעם ערגסטן װעטער, פֿלעגט ער מאַכן שפּאַצירגענג אױף גאַנצע שָעהן, נײַגיריק זיך צוקוקנדיק צו איטלאַכס פֿעלד־בלימעלע און גרעזעלע, צו יעדן פֿײגעלע און זומער־פֿליגעלע.

װעגן אײנעם אַזאַ שפּאַציר דערצײלט שלום־עליכם אַזאַ מעשׂה:

„אין אַ שײנעם זומערדיקן טאָג איז צו מיר געקומען צו גאַסט דער זײדע מענדעלע און זײַן נושׂא־כּלים י. ח. ראַבניצקי. אױסגעבאָדן זיך אינעם שװאַרצן ים, װאו דער זײדע האָט אונז באַװיזן, װאָס הײסט שװימען צו זעכציק יאָר און װאָס הײסט מאַכן קונצן אױפֿן װאַסער, האָבן מיר גענומען די פֿיס אױף די הענט און געמאַכט אַ שפּאַציר װײַט־װײַט און בעת מעשׂה האָט אונז דער זײדע דערצײלט מעשׂיות מיט מעשׂיות, מיר האָבן געהערט און געװאונדערט זיך און געקװאָלן און געקליבן נַחַת װי אֶמֶתע גוטע געטרײַע אײניקלאַך. פּלוצים שטעלט זיך דער זײדע אָפּ:

— מַה נָאֶה אִילָן זֶה — וואָס זאָגט איר אויף דעם בוים?

„מיר הייבן אויף די אויגן — אַ בוים, שוין איינמאָל אַ בוים! ניט אַזוי דער בוים, ווי די באַרן! אַי באַרן! בער-האַמאָטן! קיילאַכדיקע, געלע, פעטע, זיסע, גלאַטע, ווייכע, הענגען אַראָפּ אויף גראָבע צוגעבּרוימטע שטעקעלאַך, שיקן אַרויס פון זיך אַ רֵיחַ-ניחוֹחַ, קוקן אויף אונז פריינדלאַך, ווינקען צו אונז, בעטן זיך: „פאַרדינט אַ מִצְוָה, יידישע קינדער, מאַכט אויף אונז שֶׁהֶחֱיָנוּ“... און הינטער דעם בוים — נאָך אַ בוים און נאָך אַ בוים — און אַלע אָנגעשאָטן מיט באַרן!

„אָהן ווערטער האָט דער זיידע אָוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע שאַרפע קלוגע אויגן דורך די גלאַנצעדיקע ברילן און מיט אַ שמייכל אויף די דינע באַווילבּערטע ליפּן האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי איינער רעדט: „קינדערלאַך, איר זייט בַּעֲלָנִים אויף די דאָזיקע באַרן?“... און גלייך ווי מיר וואָלטן זיך אויפגערעדט פון פריהער אַלע דריי, איז געבליבן ביי אונז דער הֶסְכֵּם, אַז מיר גייען אין גאָרטן אַריין נאָך באַרן.

„יידן האָבן -פיינט לאַנג טראַכטן: וואָס באַרן? ווער באַרן? וועמעס באַרן? געפונען אַ טויער, טרעטן מיר פּאַ-וואָלינקע אַריין אין אַ מְיֻחָדִיקן גאָרטן, שפּאַצירן איבער אויסגעפּוצטע סטעזשקעס, געפלאַסטערט מיט קליינע יַם-שטיינדלאַך און באַצירט פון ביידע זייטן מיט אונטערגע-שוירענע ביימלאַך, אונטער וועלכע עס קוקן אַרויס שמע-קעדיקע בלומען, וואָס שמייכלען צו אונז און גריסן אונז גאָר פריינדלאַך... און מיר גייען ווייטער און ווייטער פּלוצים... פון וואַנען האָט זיך גענומען, מיט אַן אימפּעט און מיט אַ הוק, און גלייך אויף אונז — אַ הונט. אָבער אַ הונט! אַ קאַלב, ניט קיין הונט, אַ לייב, אַ לעמפּערט! אַ געלע, גלאַנצעדיקע פעל, לאַפּעס ווייכע, קיילאַכדיקע וויי

בײ אַ טיגער. אַ מאָרדע אַ שוואַרצע, אַ נאַסע, נאָר אַ הנעוודיקע, צײן װײסע, שאַרפֿע, אױגן רױטע, פֿײַערדיקע, װי בײ אַ גזלן. אַ פֿאַרשױן אַ הינט, נאָר אַ הונט.

מיר בײדע, איך און מײן חבר ראַבניצקי, אַז מיר האָבן דערזעהן דאָס באַשעפֿעניש מיטן אָפֿענעם מױל גלײך אױף אונז, האָבן זיך אונזערע נשמות אָפּגעשטעלט פֿונעם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק איז געװען — לױפֿן! ס'איז אָבער גוט צו לױפֿן, אַז ס'איז דאָ פֿיס. װאָס װעט איר טאָן, אַז די פֿיס האָט מען בײ אײך אונטערגעהאַקט אַקוראַט בײ די קנעבלאַך, און דאָס האַרץ הענגט בײ אײך אױף אַ פֿאָדים, און די האָר שטײען קאַפּױר, און די אױגן — אָט־אָט שפּרינגען זײ אַרױס פֿון שטערן?

„און דער װײדע? — יענעם באַמערנט װיל איך קײנ־מאָל נישט פֿאַרגעסן. װי נאָר דער כּלב האָט געשפּענט דאָס מױל אין אַ װאָרף געגעבן זיך אױף די אױמגעבעטענע נעסט, אַזױ האָט דער װײדע צוזײפֿגעלײגט די הענט אױפֿן האַרצן, צונױפֿגענומען די ליפּן מיט אַ שמײכעלע, אַרײנגעקוקט אַ װײלע דעם הונט אין די אױגן אַרײן און אױסגעשאָסן אַ געלעכטער מיט אַ הילך. איך מעג שװערן, אַז דער כּלב האָט פֿאַרשטאַנען דאָס געלעכטער. און נישט נאָר פֿאַרשטאַנען — ער האָט זיך געפֿונען װי באַלײדיקט. אַקעגן אַ האַלבע מינוט זײנען זײ אַזױ גע־שטאַנען אײנער אַנטקעגן דעם אַנדערן און געקוקט זיך גלײך אין די אױגן אַרײן. און אפֿשר נאָך װײניקער װי אַ האַלבע מינוט. נאָר בײ מיר האָט זיך עס געצױגן אַן אײביקײט. דאָס איז געװען אַ שװערע, אַ קריטישער מאָמענט. אַ מענטש און אַ חיה האָבן זיך באַגעגנט און געמאָסטן אײנס דאָס אַנדערע מיטן קוק, װער װעמען װעט נוצח זײן. נאָכדעם איז דעם הונט אַפּנים נמאס געװאָרן די גאַנצע מעשה, האָט ער אַראָפּגעלאָזט די פֿײַערדיקע

גוֹלָנישע אוינן זײנע, האָט געגעבן א גענעץ מיטן גאנצן מויל, זיך באַליעקט און אויסגעצויגן, אויסגעטרייסלט די גאַנצע גלאַנצעדיקע פעל, זיך אויסגעקערעכעט צו אונז נאָך אַן א שום הֶקֵּף־אָכֵן מיטן הינטן און שמעקנדיק מיט דער נאָז זײנע אײגענע טריט האָט ער זיך געלאָזט גײן זײן װעג.
„יענעם טאָג האָבן מיר געגעסן באַרן, ניט קײן שלעכטע באַרן, נאָר דאָס זײנען געװען באַרן, װאָס מײן װײב האָט געבראַכט צו פירן פון שבּת"—אַזױ לאָזט אױס שלום־עליכם אײנע פון זײנע מעשׂיות װעגן רב מענדעלען.

ה.

אין יאָר 1905 נאָך דעם שרעקלאַכן פּאָגראָם אויף די ײדן אין אָדעס, איז רב מענדעלע מיט א צובראָכן האַרץ אַװעקגעפאָרן קײן שװײץ. ער האָט זיך באַזעצט אין זשענעװע און אין דער דאָזיקער ליבער שטילער שטאָט האָט ער זיך א ביסל באַרוהיקט פון די שרעקלאַכע אײנדרוקן, װאָס די צָרות פון די ײדן אין רוסלאַנד דאַמאָלסט האָבן איף אים געמאַכט. אין דעם שײנעם שװײצער לאַנד מיט זײן פּראַכטיקער נאַטור, מיט די הױכע בערג, װאָס זײנען באַדעקט מיט אײביקן שנײ, האָט זיך זײן גײסט געשטאַרקט, ער איז עפּעס װי ײנגער, פעסטער געװאָרן, און אַז ער פלעגט דורכגײן די גאַס מיט זײן שטאָלץ אויפגעהויבענעם קאָפּ, פלעגט מען זיך אָפּשטעלן קוקן אויף זײן שײנער געשטאַלט, אויף זײן הַדרַת־פָּנִים.
אין זשענעװע האָט רב מענדעלע מער פאַר אַלץ ליב געהאַט די שײנע זשענעװער אָזערע. בײ דער אָזערע געפינט זיך א גאָרטן, װאָס מ'רופט אים „דער ענגלישער גאָרן". דאָרט פלעגט רב מענדעלע אין די שײנע טעג אַפּזיצן שָׁעהנװײז, קוקן אויף דעם װאונדערשײנעם בלויעם

מאַסטערשפּיגל און אויף די שיינע ווייסע שטאָלצע שוואַנען, וואָס שווימען דאָרטן, האַלטנדיק גלייך און הויך זייערע וואונדערשיינע קעפּ מיט זייערע לאַנגן האַלב־קײַלאַכדיקן האַלדז, וואָס זעהט אויס ווי אַ האַרפֿע. די דאָזיקע שוואַנען און אַנדערע פֿייגל, וואָס געפֿינען זיך אויף דער אָזערע, וואַרפֿט מען אָפּט שטיקלאַך ברויט. און זיי זײַנען דערצו שוין אַזוי געוווינט, אַז ווען זיי דערזעהען אַ מענטשן נאָהענט בײַם וואַסער, שווימען זיי צו צום ברעג.

אַז רב מענדעלע האָט עס דערזעהן, האָט ער זיך אָפּגערופֿן צו זײַן פֿרײַנד בן־עמי, וועלכער האָט שוין דעמאָלט געוואוינט אין זשענעווע:

— דאָס ערשטע מאָל זעה איך, אַז מען זאָל נאָר פֿייגל אייך מאַכן פֿאַר שנאָרערס.

אַזוי האָט דער אַלטער ייִדע פֿײַנט געהאַט לײַדיק־גייערס און באַטעפּעניעס, וואָס לעבן פֿון בעטלען.

אין דער ווײַטער שווײַץ האָט דער ייִדע געפֿינען נאָהענטע אייניקלאַך, דערהויפּט צווישן די ייִדישע סטודענטן דאָרט, וואָס האָבן פֿאַרשטאַנען, ווי אַזוי צו שעצן און אָפּגעבן כּבֿוד דעם גרויסן טייערן גאַסט. אָבער אים האָט געצויגן צוריק אַהיים און נאָך אַ פּאָר יאָר האָט ער זיך אומגעקערט צוריק קיין אָדעס, זיך ווידער אײַנגעזעצט צו זײַן שרײַבטיש אַרבעטן איבער זײַנע ווערק, שרײַבן זײַנע זעלטן שיינע זאַכן.

דאָס גאַנצע פֿאָלק אָבער, וואָס מענדעלע און זײַנע ביכער זײַנען געווען טיף אײַנגעבאַקן אין האַרצן בײַ אים, האָט שוין געוואָלט זעהן אַמאָל דעם זיידן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור פָּנים־אֶל־פָּנים. און דער טיפֿער זָקן רב מענדעלע האָט געטאָן דעם ווילן פֿון דעם פֿאָלק, וואָס ער האָט אים אַזוי האָלט געהאַט, און האָט געמאַכט אַ נסיעה איבער אַ סך גרויסע ייִדישע שטעט. ער האָט באַזוכט ווילנע, ביאַליסטאָק, וואַרשע, לאָדז און אַנדערע ערטער און אומעטום האָט ער

געזעהן באַשײנפערלעך, ווי אַזוי דאָס פאָלק האָט ליב זײַן גרויסן שרײַבער. וואו ער איז דורכגעפאָרן, האָבן אַלע ייִדן אים אָפּגעגעבן דעם גרעסטן כּבוד, אים געמאַכט דעם שענסטן קבלת־פּנים. טויזנטער און צענדליקער טויזנטער מענטשן האָבן אים באַגעגנט און באַלייט איף דעם גאַנצן וועג פון זײַן נסיעה; אַן אמתער יום־טוב איז געווען דאַן בײַ די ייִדן. ס'האָבן אויפגעהערט צו קלאַפּן די האַמערס, ס'איז שטיל געוואָרן אין די ייִדישע וואַרשטאַטן, געשעפטן און פאַבריקן; אַלע, גרויס און קלײן, יונג און אַלט, זײַנען גע־גאַנגען מקבל־פּנים זײַן דעם באַרימטן טייערן גאַסט.

און צוזעהענדיק די דאָזיקע טיפע ליבשאַפט און דעם דאָזיקן גרויסן כּבוד, וואָס דאָס גאַנצע פאָלק ווײַזט אים אַרויס, האָט זיך רב מענדעלע געפרייט, איז געווען מלא שׂמחה, וואָרים ער האָט זיך מיט זײַנע אייגענע אויגן איבער־צייגט, אַז ניט אומזיסט האָט ער אַ גאַנץ לעבן געאַרבעט פאַר זײַן פאָלק, ניט אומזיסט האָט ער צענדליקער יאָרן נאָכאַנאַנד געשריבן ביכער פאַר ייִדן, געוויזן זיי אַ שפּיגל פון זייער לעבן, געלערנט זיי, ווי אַזוי צו לעבן ווי מענטשן אויף דער וועלט.

דער אַלטער זיידע האָט דערזעהן, אַז זײַן אַרבעט איז בײַם פאָלק אָנגעלייגט און טייער. און דעריבער אַז ער איז געקומען צוריק אַהיים, אין אָדעס, האָט ער מיט נײַעם כּח און מיט פרישן חשק אָנגעהויבן צו אַרבעטן, צו שרײַבן, אויסצובעסערן זײַנע אַלטע ווערק, אויסצושלייפן די שפּראַך, אַז אין זײַנע ביכער זאָל אַלץ זײַן וואָס געפלײַסט זיך, וואָס בעסער, וואָס שענער, וואָס קונציקער. און אַז ער פלעגט אַוועקלייגן אַ ווײַלע זײַן פון נאַם געבענטשטע פען אָפּרוהען די אַלטע הענט, פלעגט ער אויך ניט זיצן ליידיק. גאָרניסט ניט טאָן האָט דער זיידע פײַנט געהאַט: פלעגט ער לערנען אַליין, לייענען, שטענדיק אַרײַנקוקן אין אַ ספר.

און אז ר׳ בּ מענדעלע איז אַלט געוואָרן 75 יאָר, האָט
אים דאָס גאַנצע יידישע פאָלק געמאַכט אַ יום־טוב, אַ יובּילײ.
און דאָס גאַנצע פאָלק, אַלע יידן פון דער וועלט, אין רוס־
לאַנד, אין פּוילן, אין גאַליציע, אין אַמעריקע, אין ענגלאַנד,
אומעטום, אין אַרבּע פּינות עולם, האָבּן געפייערט דעם
דאָזיקן יובּילײ, זיך געפרייט, וואָס זייער גרויסער זיידע
האָט דערלעבּט אַזאַ טיפע עלטער און איז נאָך פריש און
פול מיט כּוחות, הערט נית אויף צו אַרבּעטן און צו באַ־
שענקען זײַנע ליבּע אייניקלאָך מיט זײַנע טײַערע ווערק.
אָט אַזוי האָט געלעבּט און שטענדיקער אומפערמאַ־
טערליכער אַרבּעט דער גרויסער יידישער שריפטשטעלער,
בּיז ס׳האָט זיך אָנגעהויבּן די שרעקלאַכע וועלט־מלחמה מיט
אירע טראַגישע אומגליקן, מיט הונגער, שׂרפות און מגפות.
דער גוטער זיידע האָט עס שוין נית געקאָנט אויסהאַלטן,
ער איז געוואָרן שוואַכער און שוואַכער און אין סוף יאָר 1917
איז ער געוואָרן שטאַרק קראַנק, מיט סכּנת־נפשות; מ׳האָט
אים אָוועקגעלייגט אין אַ שפּיטאָל, און די גרעסטע דאָקטוירים
האָבּן זיך געפלייסט מיט אַלע כּוחות, אָנגעווענדט אַלע
מיטלען צו דערהאַלטן דעם גרויסן זקן בּיים לעבּן. זײַנע
נאָהענטסטע פריינד, אַלע גרויסע יידישע שרייבּער, זיינען
נית אָפּגעטראָטן פון זיין קראַנקן בּעט, געמאַנט און געבּעטיקט
לעבּן אים. ס׳האָט אָבּער גאָרנישט געהאָלפן. שלום־יעקב
אַבּראַמאָוויטש איז שוין נית בּאַשערט געווען צו דערלעבּן
גוטע צייטן, דעם סוף פון דער משוגענער מלחמה, דעם ליבּן
שלום אויף דער ערד. 8 טעג אין חודש כּסלו פון דעם יאָר
תרע״ח איז דער זיידע פון דער יידישער ליטעראַטור
שטיל אויסגעגאַנגען אין אָרעם, אין טיפער עלטער, אויסגע־
לעבּט זײַנע יאָרן.

שנעל ווי אַ בּליץ האָט זיך די טרויעריקע בּשׂורה פאַר־
שפרייט איבּער דער גרויסער יידישער שטאָט. אַלע האָבּן

ה אָנגעהויבן צו גרייטן צו דער לוויה. יעדערער האָט פּעס געפילט, אַז זיינער א נאָהענטער מענטש, און איינער איז געשטאָרבן.

דער טאָג איז געווען א קאַלטער, אַ שניי איז געלעגן איבער די גאַסן, און אַ פּראָסטיקער ווינט האָט געבלאָזן. דער שפּיטאָל, וואו רב מענדעלע איז געשטאָרבן, ליגט ווייט פון שטאָט, אין מאָלדאַוואַנקע. פונדעסטוועגן האָבן טויזנטער מענטשן פון אַלע עקן שטאָט, מאַנסביל, ווייבער און קינדער זיך געצייגן אַהינצו צום לעצטן מאָל אַ קוק טאָן אויפן גרויסן נפטר און באַגלייטן אים צו זיין אייביקער רוה.

ז.

מענדעלעס טויט האָט אין דער גאַנצער וועלט ביי אַלע ידן אַרויסגערופן אַ גרויסן צער. אומעטום, אין אַלע ידישע שטעט און שטעטלאַך, האָט מען געמאַכט טרויער-פאַרזאַמ-לונגען, און די בעסטע מענטשן פון שטאָט האָבן דער-קלערט דעם עולם, ווער איז געווען מענדעלע, וואָס האָט ער אויפגעטאָן פאַר דעם ידישן פאָלק און ס'איז אַ גרויסער שאָד דאָס איז פאַר אַלע ידן, וואָס ער איז געשטאָרבן. און אַלע רעדנער אויף די פאַרזאַמלונגען האָבן אויסגע-לאָזן זייערע רעדעס מיט די ווערטער: „מענדעלע איז געשטאָרבן, אָבער זיינע ווערק וועלן אייביק לעבן ביי ידן".

וואָס-זשע אַזוינס האָט מענדעלע אויפגעטאָן פאַרן גאַנצן פאָלק, וואָס אַלע, אַפילו די, וואָס האָבן אים קיינמאָל אין די אויגן ניט געזען, האָבן געטרויערט נאָך אים, און וואָס זיינען דאָס פאַר אַ ווערק, וועלכע וועלן אייביק לעבן ביי ידן?

מענדעלע האָט אָנגעשריבן זייער אַ סך ביכער, גאַנצע זעכצן בענד אויף ידיש, דערצו נאָך עטלעכע אויף העב-רעאיש. אַ גאַנץ לעבן האָט ער געאַרבעט איבער זיי, אַט

די דאָזיקע ביכער זיינען זיינע ווערק, וואָס וועלן לעבן אייביק ביי יידן.

„מענדעלע מוכר=ספרים" האָט זיך אַבראַמאָוויטש אונטערגעשוייבן אויף זיינע ביכער. און דאָס איז נים געווען גלאַט אַזוי אַ נאָמען, אַן אויסגעטראַכטער, אַ פסעוודאָנים, ווי מ׳רופט עס. ער האָט זיך טאַקע פאַרשטעלט אין זיינע ווערק פאַר אַן אַלטן מוכר=ספרים, וואָס פאָרט אַרום מיט זיין פערד און וועגעלע מיט אַ בייד ביכער איבער אַלע יידישע שטעט און שטעטלאַך, שטעלט זיך אָפּ אין יידישע קרעטשמעס, פאַרפאָרט אויפן שולהויף און קוקט זיך אומעטום צו צו אַלצדינג וואָס אַרום אים, צו דעם יידישן לעבן, צו די יידישע מנהגים, צו די יידישע מעשים, סיי גוטע, סיי שלעכטע, הערט זיך צו צו די יידנס רייד, צו זייערע ווערטלאַך און מעשיות, באַטראַכט אויפן וועג די פעלדער און די וועלדער, דעם הימל און די טייכן, די ביימער און די גראָזן, די בהמות און די פייגעלאַך, און באַשרייבט עס נאָכדעם אין די ספרים, וואָס ער גיט אַליין אַרויס.

אין די דאָזיקע ספרים זיינע שילדערט מענדעלע די יידן, ווי אַזוי זיי זיינען געווען מיט אַ יאָר 50 צוריק. פון זיינע ביכער דערוויסן מיר זיך, ווי אַזוי האָבן יידן געלעבט דאַמאָלסט, וואָס האָבן זיי געטאָן, וואָס האָבן זיי געטראַכט, וואָס האָבן זיי ליב געהאַט און צו וואָס האָט זיי געצויגן, צו וואָס האָבן זיי געשטרעבט אין זייער לעבן. מיט זיינע שאַרפע אויגן האָט מענדעלע באַמערקט אַלץ, וואָס טוט זיך אַרום אים, און האָט עס באַשריבן, אָפּגעשילדערט אַזוי לעבעדיק, אַז ס׳איז אַ מחיה צו לייענען.

אַ סך האָט זיך פון דאַמאָלסט אָן ביי די יידן איבערגעביטן, אַ סך איז שוין געוואָרן גאָר אַנדערש—נים צו דערקענען. די יידן זיינען שוין אויך עפּעס גאָר אַנדערע; זיי לעבן אַנדערש, ריידן אַנדערש, טראַכטן אַנדערש. דאָס

לעבן ניט אַלץ פֿאָראויס, בלײַבט קײנמאָל ניט שטײן אויף אײן אָרט. דאָס לעבן איז ניט קײן שטײענדיק וואַסער, נאָר אַ מעכטיקער טײַך, וואָס פֿליסט אַלץ ווײַטער און ווײַטער. און אַזוי איז אויך דאָס ייִדישע לעבן.

אַבראַמאָוויטש דערציילט אונדז אין זײַנע ביכער, ווי אַזוי האָבן די ייִדן געלעבט אין זײַן צײַט. ער האָט ניט געקענט זייער לעבן, ער האָט עס געפֿאָרשט און שטודירט; ער האָט געזוכט צו ווערן באַקאַנט מיט אַלע שיכטן פֿון ייִדישן פֿאָלק, מיט אַלע גראַדן ייִדן, מיט אָרעמע און רײַכע, בעלי־בתּים און אַרבעטער, לערנער און בעלי־מלאָכות, פֿרויען און קינדער. און באַשרײַבנדיק זיי, מאָלט ער זיי אונדז אָפּ אַקוראַט מיט אַלע פּיטשעלאַך, אַז זיי שטייען פֿאַר אונדזערע אויגן ווי לעבעדיקע מיט זייער אויסזען, מיט זייערע פּנימער, מיט זייער הילוך, מיט זייערע תּנועות, מיט זייער ריידן, מיט זייערע בגדים און אַפֿילו מיט זייערע וואוינונגען און הײַזער.

אין אײנעם פֿון זײַנע ביכער „פֿישקע דער קרומער" שילדערט אונדז מענדעלע דאָס לעבן פֿון די ייִדישע אָרעמע לײַט. וואָס מיט זיי האָט ער זיך גוט באַקאַנט נאָך ייִנגלווײַז, בשעת זײַן נסיעה מיט אַברהמל דעם הינקעדיקן, און באַשרײַבנדיק מאָדנע קונציק זייער גאַנצן שטייגער, ווי אַזוי זיי גייען איבער די הײַזער, וואַנדערן פֿון שטאָט צו שטאָט, קריגן זיך, ווהלען זיך און שילטן זיך אײנער מיטן אַנדערן, לעבן אין שמוץ און אין אומרייניקייט, ליגט מענדעלע אין דער באַשרײַבונג אַרײַן אַזוי פֿיל כּעס און ביטערקייט צו דער בעטלערײַ, אַז ווער עס לייענט נאָר איבער דאָס דאָזיקע בוך, פֿאַרשטייט שוין גלײַך, ווי מיאוס עס איז צו זײַן אַ בעטלער און אַ שנאָרער, אַז יעדער מענטש מוז אַרבעטן און אַליין פֿאַרדינען זײַן שטיקל ברויט.

און מענטשן, וואָס אַרבעטן, וואָס לעבן פֿון זייער אײגע-

נער פראַצע, האָט מענדעלע מאָקע זעער האָלט געהאַט און האָט זיי באַשריבן מיט אַלע זייערע גוטע זייטן. און אַלע, וואָס האָבן געליטענט די דאָזיקע באַשרייבונגען, האָבן איינגעזעהן, אַז פאַר אַ בַעַל־מְלָאכָה, פאַר אַן אַרבעטער דאַרף מען האָבן דֶרֶךְ־אֶרֶץ, ניט קוקן אויף זיי מיט גַדלוּת. און מענדעלע איז דעריבער מאָקע טייער געוואָרן ביי אַלע מענטשן, וואָס האָרעווען שווער, אַרבעטן ביטער אויף זייער אָרעמער חִיוּנָה.

און ציגליך מיט די דאָזיקע מענטשן, וואָס לעבן פון זייער ערלאַכער מיה און האָרעוואַניע, שילדערט אונז מענדעלע אויך די, וואָס אַליין טוען זיי גאָרנישט, נאָר צאַפּן דעם אַנדערנס בלוט און שווייס; דאָס זיינען די שלעכטע מענטשן מיט די האַרטע הערצער, וואָס האָבן נאָר קיין רחמנות ניט אויף זייערע אָרימע ברידער, וואָס טוען נאָר שלעכטס אויף דער וועלט, טראַכטן נאָר וועגן געלט, כָּבוֹד, וועגן לעבן אַ גוטן טאָג.

אויך דערציילט אונז מענדעלע וועגן ייִדישע פרויען, וועגן מוטערס און שוועסטער, ווי אַזוי זיי האָבן ליב די אָרימע ייִדישע קינדערלאַך, זיינען זיך מַמָש מַקְרִיב פאַר זיי, טוען כָּל עֲבוֹדַת פָּרֶךְ, אַבי צו מאַכן גרינגער, בעסער, שענער דאָס לעבן פון די פאַרוואָגלטע און עלנטע קינדערלאַך.

וואָרים ייִדישע קינדער האָט מענדעלע האָלט געהאַט דאָס לעבן און האָט אַזוי פיל געשריבן וועגן זיי! אָך, ווי גוט ער האָט זיי געקענט, ווי טיף ער האָט זיי פאַרשטאַנען! דאָס גאַנצע קינדערשע לעבן האָט ער באַשריבן! זייער געבוירן ווערן און זייער האָדעוואַניע און זייער לערנען אין חדר אין זייער שפּילן און זייער ריידן, אַלע זייערע פרייד און לייד! — פאַרהאַן ביי אים אפילו אַ גאַנץ בוך, „שלמה ר' חיימס"—וואו עס ווערן באַשריבן די קינדער־יאָרן פון אַ ייִנגעלע שלמהלע. און שלמהלעס קינדהייט—דאָס איז דאָס

לעבן, האָט מענדעלע אַליין האָט איבערגעלעבט; שלמהלע, ר׳ חיימס געראָטן יינגעלע? --דאָס איז שלומקע אַבראַמאָוויטש אַליין. אָבער אַלץ אין יענעם בוך איז אַזוי זעלטן אָפּגע- מאָלט און אָפּגעשילדערט, אַזוי קונציק און לעבעדיק, אַז לייענענדיק דאַכט זיך אונז, גלייך ווי ער וואָלט באַשריבן ניט דאָס אייגענע לעבן, נאָר דאָס לעבן פון אַ סך, אַ סך ייִדישע קינדערלאַך—הדר-יינגלאַך מיט אַלע זייערע שטיק און געגנלאַך, מעשים און מחשבותלאַך. בײַ אַ גרויסן שרײַבער איז אַלעמאָל אַזוי: וואָס ער זאָל ניט באַשרײַבן, ליגט אין דעם אַזאַ כּוח, אַז אַלע האָבן די גרעסטע הנאָה לייענענדיק עס, און וואונדערן זיך, חידושן זיך, ווי ריכטיק דער קינסטלער האָט עס אַליין באַמערקט, ווי גוט ער האָט עס אַליין פאַרשטאַנען, ווי אָפּגעהיט ער האָט עס אַליין איבער- געגעבן. ווײַל אַזאַ קראַפט האָט שוין דער קינסטלער— ער אַנטפּלעקט, דעקט אויף פאַר דעם לייענער דאָס גאַנצע האַרץ, די גאַנצע נשמה פון די מענטשן, וואָס ער באַ- שרײַבט, מיט אַלע זייערע פאַרבאָרגענע געדאַנקען, גע- פילן, איבערלעבונגען.

און ניט נאָר אויף מענטשן איז מענדעלע געווען אַזאַ גרויסער מבין; ער האָט אויך זייער גוט געקאָנט מאָלן די נאַטור. ווײַל די נאַטור האָט מענדעלע האָלט געהאַט מיט דעם גאַנצן כּוח פון זײַן נשמה. זײַן גרעסטער נחת איז שטענדיק געווען צו פאַרברענגען אויפן שויס פון די גרינע פעלדער, ליגן אין טיפן גראָז, אויסציהען זיך אויפן זאַמד בײַם ברעג ים, שפּאַצירן גיין אין וואַלד. אָה, ווי מענדעלע האָט ליב געהאַט דעם וואַלד! ווי טיף ער האָט פאַרשטאַנען דעם לשון פון די בײַמער, פון די גראָזן, פון די בלומען! און אין זײַנע ביכער טרעפן מיר די שענסטע נאַטור-באַ- שרײַבונגען, וואָס קיינער האָט ביז אים אויף ייִדיש אַזעלכע ניט אָנגעשריבן. און בײַ ייִדן, וואָס האָבן זיך צום אומגליק

דערוואַכטערט פון דער נאַטור, אָפּגעלעבט אַלע זייערע יאָרן און טעג אין די ענגע פאַרשטיקטע שטיביקע שטעט, אַז זיי האָבן איבערגעלייענט מענדעלעס נאַטור־באַשרייבונגען, האָבן זיי בעסער אָנגעהויבן צו פאַרשטיין די נאַטור און אירע שיינקייטן און דעם נחת, דעם חיות דערפון.

און ניט נאָר די מענטשן און די נאַטור האָט מענדעלע באַשריבן: ער האָט אונז אויך אָפּגעמאָלט דאָס לעבן פון די בהמות, חיות, עופות, פון די פייגעלאַך און פליגעלאַך. פאַרהאַן ביי אים אַפילו אַ גאַנץ בוך „פרק שירה”, וואו ער באַשרייבט אין גראַמען אַלע בעלי־החיים, אַלע לעבע־דיקע זאַכן, וואָס לעבן און ווידמען זיך איין נאָמט שיינער וועלט. און אַפילו די ניט־לעבעדיקע זאַכן באַשרייבט ער דאָרטן, די ימען, טייכן, קוואַלן, מדבריות, וואָלקנס, רעגנס, פעל־דער, תבואות וכדומה.

היינט דאָס יידישע פאָלק, דאָס אַלטע איביקע יידישע פאָלק! ווי האָט עס מענדעלע ליב געהאַט און ווי האָט ער געליטן און צער געהאַט, וואָס עס לעבט אַזוי שווער און ביטער, אין צרות, אין עלנט, אין הונגער און קעלט, געיאָגט און געפּלאָגט פון אַלע זייטן. און ער האָט אָנגע־שריבן אַ בוך „די קליאַטשע”, אַ משל צו דעם יידישן פאָלק, צו זיינע יסורים און פּיין, און דאָס בוך האָט אָנגע־מאַכט אַ רעש אין דער וועלט. און אַלע האָבן דערזען, ווי אומגערעכט די וועלט איז צו די יידן, וואָס ליידן נעבאַך אַזוי, פרעגן פאַר וואָס, פרעגן פאַר ווען. און די געבילדעטע יידן, וואָס האָבן זיך פריהער געהאַט דערווייטערט פון יידישן פאָלק, האָבן חרטה געהאַט, האָבן זיך אומגעקערט צוריק צו אים, אָנגעהויבן צו אַרבעטן און צו פלייסן זיך מיט אַלע כוחות, אַז דאָס לעבן פון יידן זאָל ווערן לייכטער, בעסער, שענער. און זיי האָבן אַ סך אין דעם אויפגעטאָן, הגם אַ סך דאַרף מען נאָך טאָן, כדי דאָס יידישע פאָלק, וואָס דאָס איבער־

געלעבט אזא שיינע העלדישע געשיכטע, זאל חערן גליק־לאַך און פריי אַזוי ווי אַלע אַנדערע פעלקער אויף דער וועלט. וואָרים אַז מ׳לייענט די „קליאַטשע״ און אויך אַנדערע ביכער מענדעלעס, דערהויפט זיין גרעסט ווערק „דאָס ווינטשפינגערל״ — וואו ער באַשרייבט דעם גאַנצן טרויעריקן גורל פון ידן — נעמט אונז אָן אזא גרויס רחמנות און אַזאַ שטאַרק ליבשאַפט צום ידישן פאָלק, אַז ביי אונז צינדט זיך עפּעס אָן אַ הייסער פאַרלאַנג צו לעבן פאַר ידן און צו אַרבעטן פאַר זייער גליק.

מענדעלע האָט אין זיינע ביכער אויך שטאַרק געשטראָפט די ידן פאַר זייערע שלעכטע מעשים, פאַר זייערע מיאוסע מידות, פאַר זייער ניט גוטער אויפפירונג. אָבער ער האָט דאָס געטאָן דערפאַר, וואָס ער איז זיי געווען געטריי און איבערגעגעבן, אַ גוטער פריינד, אַזוי ווי אַ טאַטע צו קינדערן אַזוי ווי אַ גוטער לערער צו תּלמידים. ער האָט אַלץ געוואָלט, זיי זאָלן בעסער ווערן, זיי זאָלן מער פאַרשטיין, מער וויסן, כדי זיי זאָלן זייער לעבן בעסער מאַכן. און פונקט ווי ער האָט צער געהאַט פון די ידנס שלעכטע זייטן, פון זייערע חסרונות, אַזוי האָט ער זיך געפרייט, נחת געהאַט פון זייערע מעלות. ער האָט געשילדערט די שיינע זייטן פון ידישן לעבן, די גרויסקייט און דערהייבנקייט פון דער ידישער געשיכטע. פון די ידישע מנהגים, דעם ליבן שבת־קודש, דעם עונג יום־טוב, און אַלץ מיט אזאַ ליבשאַפט און מיט אַזאַ כוח, אַז לייענענדיק עס, האָבן אלע ידן, אפילו די ניט פרומע, בעסער אָנגעהויבן צו פאַרשטיין דעם שטאָלץ אין דעם כבוד צו זיין אַ ייד אין האָבן נאָך מערער ליב באַקומען דאָס ידישע פאָלק.

אָבער מענדעלע מוכר־ספרים איז ניט נאָר געווען אַ גרויסער מאָלער פון ידישן לעבן—ער איז דערצו נאָך

נעהמען א זעלטענער קינצלער, א האונדערלאכער מייסטער פון דער יידישער שפראך.

יידיש, די שפראך, וואס כמעט אלע יידן אין דער גאנצער וועלט, אין רוסלאנד, ליטע, פוילן, גאליציע, רומעניע, אמעריקע, ארץ־ישראל און נאך אנדערע לענדער ריידן אויף איר שוין א צייט מיט הונדערטער יארן, איז שוין איצט געווארן אנגענומען ביי דער וועלט. די גע־בילדעטסטע און בעסטע מענטשן פארשטייען שוין איצט, אז א ייד דארף אלעמאל ריידן און שרייבן יידיש, אז א יידיש קינד דארף קודם־כל לערנען יידיש, אז אין א יידישער שול דארף מען אלע לימודים לערנען אויף יידיש.

אבער בשעת אבראמאוויטש איז געווארן א שרייבער ביי יידן—ס'איז שוין אין דעם א מעשה פון א יאר 60—איז געווען אנדערש. אמת, די יידן האבן אויך דאמאלסט גערעדט אויף יידיש, געלערנט אלצדינג אין די חדרים און ישיבות אויף יידיש, געשריבן בריוו אויף יידיש, געפירט די ביכער אויף יידיש; אבער ווי נאר איינער פלעגט זיך אויסלערנען א פרעמדע שפראך, פלעגט אים שוין ניט אנ־שטיין צו ריידן אזוי ווי יידן און ער פלעגט זיך שעמען מיטן מאמע־לשון. איצטער זינגען נאך אויך פאראן צום אומגליק אזעלכע מענטשן ביי יידן, וואס שעמען זיך צו ריידן אויף יידיש און ריידן מיט די קינדער גוייש. פאר די עלטערן איז דאס א גרויסע חרפה, וואס זיי שעמען זיך צו זיין מיט אלע יידן גלייך, טיילן זיך אפ פון כלל. פאר די קינדער איז דאס א גרויס אומגליק, ווארים זיי קענען שוין גארנישט קיין יידיש; אלץ איז ביי זיי גוייש; שפילן זיי א שפיל—איז עס מיט גוייש ווערטער; זינגען זיי א ליד—איז עס א גוייש ליד; די שיינע מחיהדיקע יידישע לידער קאנען זיי ניט. און אז זיי וועלן אויסוואקסן, וועט זיי זיין שווער צו ריידן אויף יידיש, צו פארשטיין דעם

לשון פון אַלע יידן. חאָטש דאַמאָלסט חעלן שוין אַלע זעהן אַז ס'איז מיאוס צו שעמען זיך מיט דער אייגענער שפּראַך, בפרט אַז יידיש איז אַזאַ שיינער לשון מיט אַזעלכע שיינע לידער, מעשיות, רעטענישן, וויצן, ווערטלאַך.

ווער־זשע איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט פאַרשטאַנען, אַז אַ יידישער שרייבער, ווייבאַלד ער שרייבט פאַר יידן — און פאַר וועמען דען זאָל אַ יידישער שרייבער שרייבן, אַז ניט פאַר יידן? — דאַרף ער שרייבן אויף יידיש? דאָס איז געווען שלום־יעקב אַבראַמאָוויטש.

שלום־יעקב אַבראַמאָוויטש האָט גוט געקאָנט לשון־הקודש אויך און האָט עס זייער האָלט געהאַט. פונדעסטוועגן האָט ער פאַרשטאַנען, אַז מ'דאַרף זיך מיט יידיש אויך ניט שעמען, ס'איז אויך אַ שיינער יידישער לשון, וואָס אַלע אמתע יידן ריידן אויף אים. און ביי אים איז געבליבן צו שרייבן אַלע זיינע ווערק אויף יידיש. אָבער גלאַט שרייבן האָט אַבראַמאָוויטש פיינט געהאַט. ער האָט מיט אַלע כוחות זיך געפּליכט, אַז זיין יידיש זאָל טאַקע זיין שיין, ריין, אָפּגעטאָקט, ניט אַזוי ווי די שרייבער ביז אים, וואָס האָבן געשריבן אַבי־ווי, נאָר ניט געזאָרגט זיך, אַז עס זאָל אַרויסקומען מיט אַ טעם. יאָרן נאָכאַנאַנד האָט מענדעלע געשליפט און געפּערלט די יידישע שפּראַך, אויסגעזוכט די שענסטע יידישע ווערטער און ווערטלאַך, זיך צוגעהערט, ווי אמתע יידן ריידן און האָט דאָס אַלץ אַריינגעבראַכט אין זיינע ביכער.

און אַז מ'האָט איבערגעלייענט מענדעלעס ביכער, האָבן זיך אַלע געכאַפּט פאַר די קעפּ. עפּעס וואָלט קיינער פריהער נאָר ניט געגלויבט, אַז אויף יידיש זאָל מען קאָנען אַזוי שיין, אַזוי ריכטיק, אַזוי גוט, אַזוי קונציק שרייבן. און דאַמאָלסט האָבן אויך אַנדערע אָנגעהויבן צו שרייבן אויף יידיש און ס'זיינען געוואָרן אַ סך גרויסע שרייבער ביי יידן,

...שלום-עליכם, פּרץ, דינעזאָן, ספּעקטאָר, פֿרוג, פרישמאַן, מאָרים ראָזענפעלד, אברהם רייזען, יהואש, אש, יהודה שטיינבערג, נאָמבערג, ווייסנבערג, דוד אײנהאָרן און נאָך אַ פולע אַנדערע, וועלכע האָבן אָנגעשריבן אַ סך טײערע ביכער אויף יידיש, האָבן געשאַפן, ווי מ'זאָגט אַ יידישע ליטעראַטור, אַ שיינע, אַ רייכע, וואָס איז אַ דערקוויקונג פאַר אַלע יידן און אַ כבוד פאַרן גאַנצן פאָלק.

ווער=זשע האָט די דאָזיקע שרייבער געוויזן, ווי אַזוי מ'דאַרף שרייבן יידיש ?—שלום-יעקב אַבראַמאָוויטש. אַט פאַרוואָס ער האָט באַקומען דעם שיינעם בכבודיקן נאָמען—דער זיידע פון דער יידישער ליטעראַטור. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט די דאָזיקע ליטעראַטור געשאַפן, און אַלע איבעריקע יידישע שרייבער זיינען געוואָרן געטרייע אייניקלאַך, וואָס האָבן זיך צוגעהערט און צוגעקוקט און געפאָלגט דעם גרויסן זיידן, זיך געלערנט פון אים און פון זיינע ביכער.

און ניט נאָר די שרייבער זיינען זיינע אייניקלאַך, נאָר אַלע יידן, וואָס האָבן האָלט דאָס יידישע פאָלק און האָלט די יידישע שפּראַך, זיינען די אייניקלאַך פון דעם גרויסן זיידן מענדעלע מוכר=ספרים.

און דעריבער האָט מענדעלעס טויט אַרויסגערופן אַ גרויסן טרויער ביי אַלע יידן, אַפילו ביי די, וואָס האָבן אים קיינמאָל אין די אויגן ניט געזעהן; און דעריבער וועט דער זכרון פון דעם גרויסן זיידן לעבן אייביק ביים יידישן פאָלק; אַלעמאָל וועלן יידן לייענען מענדעלעס ווערק און געדענקען דעם גרויסן יידישן שרייבער שלום-יעקב אַבראַמאָוויטש.

School ... א. ל.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] $ .50 [illegible]